

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích

Teologická fakulta

Katedra pedagogiky

Diplomová práce

**Rozvoj nejen výtvarné tvořivosti dětí mladšího školního věku
v rámci pedagogiky volného času
(projekt pro školní družinu)**

Vedoucí práce: Mgr. Irena Kovářová

Autor práce: Michaela Vadová

Studijní obor: Pedagog volného času

Ročník: 5.

2008

Prohlašuji, že svoji diplomovou práci jsem vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění, souhlasím se zveřejněním své diplomové práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách.

23. dubna 2008

vlastnoruční podpis studentky

Děkuji vedoucí diplomové práce Mgr. Ireně Kovářové za cenné rady, trpělivost, za osobní přístup, připomínky a metodické vedení práce. Dále děkuji dětem ze školní družiny, své rodině a především svému manželovi za obrovskou podporu.

Obsah

Rozvoj nejen výtvarné tvořivosti dětí mladšího školního věku v rámci pedagogiky volného času.....	4
(projekt pro školní družinu).....	4
Obsah.....	7
Úvod.....	9
.....	9
Cíle práce.....	10
1 Tvořivost z různých perspektiv.....	12
1.1 Tvořivost... Nakonečný.....	12
1.2 Tvořivost... Čáp.....	13
1.3 Tvořivost... Bean.....	13
1.4 Tvořivost ... Průcha, Walterová, Mareš.....	13
1.5 Tvořivost... Koháková.....	14
1.6 Tvořivost... Cmíral.....	15
1.7 Tvořivost... Kovářová.....	15
1.8 Související pojmy.....	16
1.8.1 Fantazie.....	16
1.8.2 Kreativita.....	16
1.9 Shrnutí.....	16
2 Jak rozvíjet tvořivost dítěte.....	17
2.1 Proces a produkt.....	18
2.2 Jak posuzovat produkt tvořivost?.....	19
3 Faktory.....	19
3.1 Úloha pedagoga.....	19
3.2 Skupina.....	21
3.3 Charakteristika období mladšího školního věku.....	21
3.3.1 Tělesný a pohybový rozvoj	22
3.3.2 Kresba.....	23
3.3.3 Vývoj poznávacích procesů.....	24
3.3.4 Dětská představivost.....	25
3.3.5 Dětské myšlení.....	25
3.3.6 Citový a sociální rozvoj.....	25
3.3.7 Osobnost mladšího žáka.....	26
3.3.8 Postřehy z praxe.....	26
4 Estetická výchova.....	27
4.1 Podmínky esteticko-výchovných aktivit.....	28
5 Prosociální výchova.....	29
6 Družina.....	31
6.1 Druhy a obsah činností ve školní družině.....	31
7 Charakteristika jednotlivých uměleckých oblastí.....	33
7.1 Hudba a zpěv	34
7.2 Literatura.....	34

7.3	Výtvarné techniky.....	34
7.4	Tanec.....	35
7.5	Drama.....	36
8	Proč právě kniha Malý princ?.....	36
9	Úvod k projektu.....	38
9.1	Nic není špatně	38
9.2	Podmínky.....	38
9.3	Finance.....	39
9.4	Autorita.....	40
9.5	Zaměření na výsledný artefakt nebo na tvořivý proces?.....	40
10	Projekt a jeho srozumitelná forma – návod, struktura.....	42
11	Projekty:.....	45
11.1	Zavřený hroznýš.....	45
11.2	Beránek.....	46
11.3	Jiná planeta.....	48
11.4	Hvězdář.....	50
11.5	Baobaby.....	51
11.6	Květina.....	52
11.7	Vladař.....	54
11.8	Domýšlivec.....	56
11.9	Pijan.....	57
11.10	Byznysmen.....	59
11.11	Lampář.....	61
11.12	Země.....	62
11.13	Had.....	64
11.14	Ozvěna.....	65
11.15	Růže.....	66
11.16	Liška.....	68
11.17	Žízeň.....	69
11.18	Voda.....	70
11.19	Had a konec.....	72
12	Výsledky.....	73
Závěr.....		74
	Reflexe.....	74
	Má učitel u nás podmínky k tvořivé činnosti?.....	74
Seznam literatury.....		76
	Elektronické dokumenty.....	77
Seznam příloh.....		78
Přílohy.....		79
Abstrakt.....		80
Abstract.....		81

Úvod

Tvořivost podle mého názoru patří k nejdůležitějším vlastnostem člověka – ale ne proto, že prostřednictvím tvořivosti se nám může otevřít cesta k mnoha penězům. Tvořivost nám především otvírá dveře do jiného světa - světa bez stereotypů, bez nudy, do světa, který má energii, smysl a který nás baví žít. V tomto světě jsou důležité emoce, jejich vnímání, touha po hledání a vyjadřování. Abychom mohli v tomto světě hledat a čerpat z něho, je důležitý i čas a touha po komunikaci s druhými nebo se sebou samým. Každý z nás má jiné prožívání, proto každý výsledek tvořivého procesu je originální a jedinečný. Vzájemný respekt účastníků tvořivého procesu, atmosféra důvěry, upřímnosti a vstřícnosti – to jsou podmínky, ve kterých mohou vzniknout nejen krásná a originální dílka, ale také zde můžeme pracovat na rozvíjení osobnosti tvořícího člověka.

V dnešní době o takové rozvíjení v lidskosti a v tvořivosti je třeba usilovat hlavně u dětí. Rodiče často nemají na děti čas – na druhou stranu počítač přináší nekonečné množství všelijakých her. Právě proto jsem se v této práci zaměřila na program, který by děti dokázal oslovit, zabavit a rozvíjet jejich tvořivost i prosociálnost.

Rozvíjení tvořivosti a rozvíjení osobnosti dítěte může jít ruku v ruce: Umění v nás mravy rozvíjí a bez umění by nebylo možno celkově morálku a ctnosti v člověku plně probudit a realizovat. Prostřednictvím uměleckého zážitku se ztotožňujeme s morální stránkou naší osobnosti a zažíváme opojení z její svobody. Umění tedy není zkázou lidstva, ale umožňuje růst charakterové stránky a to v plném rozsahu.¹

¹ Srov. Schiller, F. *Listy o kráse*. s. 58.

Cíle práce

Nejobecnějším cílem této práce je vytvořit poměrně univerzální a pestrý projekt, který by zahrnoval a propojil techniky a postupy hned z několika oblastí umění – pohyb, tanec, drama, hudbu, zpěv, literaturu a v neposlední řadě výtvarné techniky, kterými bývají jednotlivé části projektu završeny. Prostřednictvím základní linie – motivů z pohádky Malý princ od Exupéryho se zároveň dotkneme mnoha důležitých a nadčasových témat.

Projekt je především pro svou pestrost a velký rozsah činností zaměřen pro děti mladšího školního věku, ale prakticky by se jeho struktura dala použít i jako výchozí pro další věkové kategorie. Částečně reaguje na současné trendy zužování spektra oborů a na nadměrnou specializaci již v mladším školním věku. (Konkrétně – děti v šesti letech se nepřihlašují na kroužky se širokým záběrem, ale např. na hip-hop, street dance, na keramický kroužek apod. Podle mého názoru by v souladu s vývojovou psychologií neměly děti již v tomto věku navštěvovat úzce specializované aktivity, ale naopak – máme jim poskytnout široké spektrum činností z dané umělecké nebo sportovní oblasti a se specializací počkat až do doby, kdy dítě činnosti pozná a samo se bude moci rozhodnout. V současnosti rozhodují spíše rodiče a sny rodičů a nezřídka se setkáme s tříletým fotbalistou.). Na tento trend samozřejmě reaguje i nabídka volnočasových aktivit v domech dětí a centrech volného času. Na své praxi jsem se setkala s dívkou, která byla ve druhé třídě a navštěvovala kroužek hip-hopového tance. Její pohyby v tanečku, který byl zahrnut v jednom z programů, připomínaly právě tento druh tance. V tomto případě tedy u děvčete vznikla záměrná stylizace pohybu již ve druhé třídě a trvalo celé tři týdny, než se od této stylizace alespoň částečně odpoutala a začala se pohybovat volněji, přirozeněji – jak tanec požadoval. S podobnými

zkušenostmi jsem se setkala u dívek, které chodily na aerobic. (jejich ruce i nohy v jakémkoliv pohybu kopírovaly naučené sportovní sestavy).

Tento projekt by měl být použitelný pro různá zařízení – od školních družin přes střediska volného času až po základní umělecké školy. Díky mé odborné praxi ve školní družině je ale prvotně zaměřen právě pro školní družinu.

Mezi konkrétní cíle práce patří:

1. Vytvořit kvalitní a srozumitelné programy jednotlivých časových celků s přípravami pro pedagoga nebo vedoucího kroužku.
2. Vytvořit pestrý program, který bude rozvíjet především tvořivost účastníků.
3. Nenásilnou formou dovést děti k zamyšlení se nad hodnotami, vztahy a také nad sebou.
4. Některé části projektu obsahují povídání a další příležitosti, při kterých se děti mohou lépe poznat a spolupracovat. Zároveň vzniká ideální prostor pro pedagoga nebo vychovatele, aby danou skupinu lépe poznal a motivoval ji – podle potřeby ke vzájemné spolupráci.
5. Ke stěžejním cílům patří rozvíjení mnoha kompetencí a dovedností z různých oblastí. Vzniklý program by zároveň měl dávat prostor k pedagogické tvořivosti – cvičení může vychovatel nebo pedagog různě modifikovat a doplňovat o vlastní nápady. (...neboť *každému učiteli je třeba fantazie v pedagogické praxi*²)
6. Program by měl zahrnout rozmanité hry pro rozvoj tvořivosti. Ke slovu přijdou zajímavé tradiční i netradiční výtvarné techniky.
7. Některé programy jsem aplikovala v praxi. Získané postřehy a podněty bych ráda využila a zmínila v této práci.
8. Tato práce do jisté míry reaguje i na vysoké požadavky, které jsou kladeny v souvislosti s výchovnými a vzdělávacími strategiemi. Výchova

² Srov. CMÍRAL, A. *Hudební pedagogika*. s. 93.

k tvořivosti a k tvořivému myšlení totiž patří k bazálním dovednostem úspěšného člověka dnešní doby.

9. Součástí této práce jsou i nezbytné související pojmy, které je třeba prostudovat a pochopit, chceme-li vypracovat úspěšný a vhodný projekt.

Některé části projektu jsem realizovala v rámci odborné praxe ve školní družině, kde se programu zúčastnily děti z první a z druhé třídy. Nesetkala jsem se s žádným neřešitelným problémem a na bázi získaných zkušeností jsem rozvíjela další programy tak, aby se svou koncepcí a principem podobaly předchozím – úspěšně přijatým programům.

1 Tvořivost z různých perspektiv

Tato část práce se zaměřuje na některé poznatky z oblasti tvořivosti. Nutno ovšem dodat, že neexistuje jakákoliv přesná a jednotná definice poněkud komplikovaného pojmu „tvořivost“. Proto zmíním raději přehled některých zajímavých definic, postřehů a názorů významných vědců a psychologů, který snad tuto problematiku osvětlí hned z několika úhlů pohledu.

1.1 Tvořivost....Nakonečný

*„Zvláštním případem osobnostních schopností je **tvořivost** (kreativita), schopnost originální a hodnotné intelektuální produkce v jakékoli oblasti lidské činnosti (umění, věda, technika, podnikání, řízení, řemesla atd.). Vysoce tvořivé osoby mají i vysokou úroveň obecné inteligence, ale nikoli naopak, obecně vysocí inteligentní lidé nemusí mít vlohy k tvořivosti. Tvořivost je komplex vlastností, kde se vedle složek ryze intelektuálních, jako je tvůrčí fantazie, uplatňují i další činitelé, zejména estetické vnímání, snaha po samostatnosti a seberealizaci, spontánnost, odpor ke konvenčnosti a další. Podstatnou dispozicí je flexibilita*

myšlení, umožňující objevovat nové možnosti, tj. nápaditost, vynalézavost a další vlastnosti. Tvořivost je psychologickým typem, v němž se také vedle faktorů intelektových uplatňují i charakterové rysy, zejména nonkonformismus, aktivnost a zvýšená, až labilní citlivost. Tvořivost lze do určité míry podněcovat a trénovat, u mnoha lidí zůstává latentní pro nedostatek vnějších příležitostí nebo pro určité zábrany. Řada lidí v sobě dříve či později objevila spisovatelský nebo umělecký talent, tvořivé technické schopnosti a další druhy vloh k tvořivosti.“³

1.2 Tvořivost...Čáp

„Tvořivost znamená souhrn vlastností osobnosti, které jsou předpokladem pro tvůrčí činnost, popřípadě tvůrčí řešení problémů. Zahrnuje v sobě schopnosti, včetně intelektových schopností, ale nevyčerpává se jimi.“⁴

1.3 Tvořivost...Bean

„Tvořivost je proces, kterým jedinec vyjadřuje svou základní podstatu prostřednictvím určité formy nebo média takovým způsobem, jenž v něm vyvolává pocit uspokojení. Proces posléze vyústí v produkt, který o této osobě, tedy o svém původci, něco sděluje ostatním. Tvořivost tak trochu vybočuje z mezí „normálního chování“, neboť není racionální. Za svůj původ nevděčí vědomému myšlení, nýbrž hlubokému citění.“⁵

1.4 Tvořivost ...Průcha, Walterová, Mareš

³ NAKONEČNÝ, M. *Úvod do psychologie*. s. 304.

⁴ PETROVÁ, A. *Tvořivost v teorii a v praxi*. s.15.

⁵ Tamtéž, str. 15.

Tvořivost je duševní schopnost, která vychází z poznávacích i motivačních procesů, v nichž hraje důležitou roli též inspirace, fantazie a intuice. Projevuje se nalézáním takových řešení, která jsou správná, ale současně i nová, nezvyklá, nečekaná. Samotný proces tvořivosti má několik etap – mimo jiné přípravu, dozrávání nápadu, „osvícení“, kontrolu a opracování. Tvořivost podporuje: otevřenost novým zkušenostem, vysoká inteligence, iniciativa ve vytváření řádu, pružnost v usuzování, potřeba seberealizace. Naopak – tvořivost tlumí: direktivní řízení, stereotypy, tendence ke konformitě.⁶

1.5 Tvořivost...Koháková

Tvořivost je považována za jednu z nejdůležitějších vlastností osobnosti, která nepředstavuje pouze jednu izolovanou vlastnost, psychickou funkci nebo osobnostní faktor, ale proniká celým psychickým profilem člověka. Tvořivost je určujícím aspektem celé osobnosti, jejího postoje k životu, k prostředí, ve kterém žije, i k sobě samé.⁷

„Určujícím aspektem tvořivého myšlení je tzv. divergentní myšlení, jež na rozdíl od myšlení konvergentního nehledá jedno neměnné, absolutní řešení. Pojem divergentní a konvergentní myšlení zavedl v 60. letech do psychologie J. P. Guilford, jež divergentní myšlení charakterizoval jako málo ohraničené cílem, představující svobodu postupu v různých směrech, jako myšlení, pro něž je typické hledání a objevování nových způsobů řešení úloh a vytváření mnohonásobných řešení.“⁸

Podle Guilfordovy teorie jsou pro tvořivost podstatné tyto schopnosti:

- Schopnost vnímavosti, citlivosti na problémy, citlivost smyslů k vnějším podnětům

⁶ Srov. PETROVÁ, A. *Tvořivost v teorii a v praxi*. s. 14.

⁷ Srov. KOHÁKOVÁ, L. *Estetická výchova a rozvoj tvořivosti*. s. 14

⁸ KOHÁKOVÁ, L. *Estetická výchova a rozvoj tvořivosti*. s. 14.

- Schopnost fluence, tzn. schopnost pohotově a rychle produkovat velké množství myšlenek, nápadů, schopnost vidět souvislosti
- Schopnost flexibility – pružnosti myšlení, schopnost rychle se přizpůsobit
- Schopnost originality, tzn. schopnost vytvářet nové myšlenky a nová řešení, která jsou bystrá, důvtipná, ...
- Schopnost analyzovat zkušenosti, schopnost abstrahovat to, co má význam od méně určujícího
- Schopnost syntetizovat staré elementy novým způsobem, schopnost smysluplné organizace
- Schopnost pronikavého vidění, tzn. schopnost vidět věci do hloubky⁹

1.6 Tvořivost...Cmíral

Tvořivost má svůj význam ve vědě, v umění a v životě vůbec. Když tvoříme, prožíváme šťastné okamžiky tvůrčího vzrušení, kdy se v duši vynoří myšlenka a tvořivá fantazie začne rozvíjet a kombinovat různé prvky – např. prvky z hloubi podvědomí. Tvořivá fantazie je tedy hlavní podmínkou vzniku uměleckého díla. Další podmínkou je např. snaha o jeho vytvoření.¹⁰

1.7 Tvořivost...Kovářová

„Tvořivost neexistuje nikdy sama o sobě. Není to izolovaný jev, nýbrž ve výtvarné oblasti sebou nese rozvoj obratnosti, pozorování, koncentrace, logiky, motorické zručnosti, schopnosti rozeznávání barev, vědomí časové posloupnosti, schopnost rozeznávání tvarů, empatie, citlivosti, rozvoj řeči a mnoho dalších schopností. Tvořivá osobnost je silná, nenechá se manipulovat a současně není

⁹ Srov. KOHÁKOVÁ, L. *Estetická výchova a rozvoj tvořivosti*. s. 14.

¹⁰ Srov. CMÍRAL, A. *Hudební pedagogika*, s. 91.

*lhostejná ke svému okolí. Umožníme-li dítěti, aby rozvíjelo svou tvořivost, obohacujeme jej tím a současně sami sebe.*¹¹

1.8 Související pojmy

1.8.1 Fantazie

- „*Fantazie (obrazotvornost) proces a způsobilost vytvářet z kombinace představ nové mentální obrazy objektů a dějů; má funkci tvořivou (originální fantazijní útvary v architektuře, ale i lidovém výtvarném umění atd.) a únikovou (mentální zpracování různých životních nedostatků, nesplněných tužeb, nebo očekávání, obav atd. Ve formě kompenzačních fantazijních obrazů); tvorba fantazijních obrazů v představách i myšlení se řídí určitými principy; typickým fantazijním produktem jsou pohádky, legendy, ale i sny a další.*“¹²

1.8.2 Kreativita

- „*tvořivost, činnost vyznačující se hodnotnou originální produkce, která je důsledkem „kreativní osobnosti“, komplexu (syndromu) vlastností osobnosti, v němž rozhodující roli hraje fantazie a nekonformní postoje.*“¹³

- „*je schopnost člověka vytvářet myšlenky jakéhokoli druhu, které jsou v podstatě nové, a těm, kteří je vytvořili, byly dříve neznámé.*“¹⁴

1.9 Shrnutí

¹¹ KOVÁŘOVÁ, I. *Výtvarné hry pro nejmenší*. s. 4.

¹² NAKONEČNÝ, M. *Úvod do psychologie*, s. 434.

¹³ NAKONEČNÝ, M. *Úvod do psychologie*, s. 448.

¹⁴ PETROVÁ, A. *Tvořivost v teorii a v praxi*. s. 14.

Tvořivost je vlastnost, která nás překračuje. V češtině je krásné spojení významů ve větě: kdo netvoří, netvoří (- stává se netvorem).

Jak vidíme, tvořivost je dáma, která jen tak neodhalí svůj závoj a zůstává tedy nadále tajemná pro všechny psychology i další odborníky po dalších pár let. Jistě se ovšem jedná o spojení osobnostních předpokladů a faktorů podnětného prostředí, které se projevuje v každém člověku, v každé kultuře na světě. Tvořivost je podle mého názoru spojující most, který bychom mohli využít v multikulturní Evropě a v multikulturním světě vůbec pro integraci. Tato práce ovšem nesahá k ambicím světových měřítkům, ale podobně se snaží vytvořit projekt a také podmínky, které vytvoří mosty mezi jednotlivými dětskými světy. Ty mohou být velice pestré, odlišné, veselé i smutné.

Každá mince má dvě strany, tak i tvořivost může být zaměřena ke špatným cílům. Tvořivá řešení mohou být směřována pro podvádění a nezákonné činy. Proto by měl tvořivost každý člověk již v dětství nasměrovat tím správným směrem, který přináší prostřednictvím nejrůznějších cest radost člověku samému i okolí.

2 Jak rozvíjet tvořivost dítěte

Tvořivost můžeme v průběhu celého života pěstovat a rozvíjet. Nejdůležitějším obdobím pro takové rozvíjení je bezesporu dětství. Právě v tomto období bychom měli dítěti poskytnout možnosti projevit se, nabídnout mu zajímavé techniky a rozmanité materiály. Konzervativnější dospělá možná nemile překvapí nepořádek, který bude nutně vyžadovat vyšší stupeň tolerance v přístupu.¹⁵

¹⁵ Srov. BEAN, R. *Jak rozvíjet tvořivost dítěte*. s.34.

Nejčastější scénář zahrnuje prvotní nápad, proces a výsledek neboli produkt. Nejčastějším výborným prostředkem tohoto koloběhu se stává hra, která se zdaleka neomezuje pouze pro dětský věk.¹⁶

2.1 Proces a produkt

Tvořivý proces probíhá poněkud odlišným způsobem, pokud je od počátku zaměřen na výsledný produkt – případně prezentaci tohoto produktu. K produktu ale vždy nesměřuje jen jedna nejkratší cesta. Ať už se proces tvorby vyvine jakkoliv, měl by být stále plnohodnotný z hlediska zúčastněných dětí a umožňovat jim plnou aktivitu, tvořivost, autentickou, vnitřní spoluúčast na vytváření výstupu. Vždy by měl být dán prostor pro uplatnění spontaneity a osobnosti, experimentace, emocionální účasti na práci a jejího prožitku.¹⁷

Umělecká aktivita je důležitá pro svůj průběh a nikoliv pro svůj výsledek, ať už se jedná o činnost z jakékoliv umělecké oblasti. Nezáleží proto na míře talentu, ale na ochotě a touze zapojit se, poznávat a rozvíjet se.

Aktivní rozvoj tvořivosti napomáhá k utvrzování základních hodnot, posílení integrity osobnosti, k růstu zdravého sebevědomí, k rozvoji komunikace, sebevyjadřování, flexibility. Dítě se snaží vyjadřovat city – a to i ty negativní prostřednictvím přijatelné formy. Tvořiví lidé mají optimismus a smysl pro humor. S tvořivostí souvisí i pojem sebeúcty, která vychází ze spokojenosti se svými výstupy, ve kterých se projevuje jedinečnost a charakterové vlastnosti jedince. Vnější vlivy tvoří reakce okolí na tyto vyjádřené vlastnosti. Pokud se děti naučí vzájemně se respektovat a nebude hrozit výsměch nebo dokonce trest, vytvoří se atmosféra bezpečí, ve které se tvořivost může rozvíjet. Nedosáhneme-li

¹⁶ Srov. BEAN, R. *Jak rozvíjet tvořivost dítěte*. s. 17.

¹⁷ Srov. MACHKOVÁ E. *Metodika dramatické výchovy*. s. 15.

této atmosféry, může dojít k přizpůsobení se dítěte ke skupině za cenu omezení jeho tvořivosti.¹⁸

2.2 Jak posuzovat produkt tvořivost?

Pokud odsoudíme produkt, dítě si tento soud může vztáhnout na sebe – na odsouzení svého já, svých prožitků a emocí. Rozhodně bychom neměli děti porovnávat mezi sebou. Optimální je se zeptat: „Co si o tom myslíš ty?“ a případnou kritiku zaměřit konstruktivně.¹⁹

3 Faktory

Trendy v moderní pedagogice směřují k překonání tradiční pasivní výuky prostřednictvím všestranné aktivizace dětí. Krása a umění se mají stát vedle aktivních pracovních činností žáků hlavním zdrojem k obohacení výchovy dětí.²⁰

Z předcházejícího textu o rozvíjení tvořivosti vyplývá, že je velice důležitá atmosféra, kterou tvořivý proces doprovází. Nyní se podíváme na některé faktory a skutečnosti, které ovlivňují atmosféru tvořivého, esteticko-výchovného procesu.

3.1 Úloha pedagoga

S téměř absolutní autoritou pedagoga roste nebezpečí nežádoucí didaktogei (nepříznivého vlivu pedagoga); jinými slovy: hrozí nadužití direktivních metodických postupů. Direktivní způsob vedení při výtvarné práci poznamenává jak výtvarnou sféru, tak i myšlení dětí – zejména jakési vědomí nutnosti se

¹⁸ Srov. BEAN, R. *Jak rozvíjet tvořivost dítěte*. s. 63.

¹⁹ Srov. BEAN, R. *Jak rozvíjet tvořivost dítěte*. s. 46.

²⁰ Srov. JÚVA, V. *Estetická výchova a všestranný rozvoj osobnosti*. s. 27.

podřizovat a nevybočovat z konformity. V této souvislosti je ovlivněn i výtvarný proces, který může být intenzivní, nebo naopak neživý, mrtvý – podle toho, jak jej pedagog ovlivňuje (i když on sám netuší, jak se tento proces vyvine). Tento proces se totiž uskutečňuje i v pedagogovi a je součástí jeho vlastního já. Lze tedy říci, že výtvarný pedagog řídí činnost dětí jak silami svého vědomí, tak také složkami svého nevědomí.²¹

Mezi vlastnosti nebo schopnosti pedagoga by měla patřit schopnost vcítit se do jedinečnosti chvíle. Tato operativnost v sobě zahrnuje citové, rozumové, intuitivní, volní, etické a charakterové vlastnosti výtvarného pedagoga. Velký význam kromě charakteru pedagoga mají i jím volené prostředky působení na dítě a jaké uplatňuje způsoby motivace, jak navozuje inspirativní impulsy.²²

Pokud se dítě již na základní škole nebo vůbec při prvních tvořivých krůčcích setkává se zmíněnou absolutní autoritou a neposkytnutí prostoru k tvořivosti, je rozvoj tvořivosti a obecná umělecká otevřenost omezená.²³ Tento přístup pedagoga či rodiče může v člověku vybudovat zamrznutí a komplex shrnutý do vět: „Neumím kreslit...“ apod. Princip zadávání prací v rámci estetické výchovy by měl být volnější s otevřeným prostorem pro tvořivost a fantazii dětí. Tvořivý proces v rámci estetické výchovy by podle mého názoru měl do sebe vstřebat některé základní principy pedagogiky volného času (dobrovolnost, motivace,...), které jsou pro rozvoj estetické výchovy a tvořivosti nejvhodnější a poskytují mnohem uvolněnější prostor, atmosféru, individuálnější prostor i přístup.

Výsledné výtvary dětí nám mohou pomoci při odhalování různých trápení, komplexů nebo dokonce patologických jevů (např. šikana,...). V takových případech je třeba komunikovat s rodinou, učiteli a s dalšími odborníky v oborech a najít odpovídající řešení situace. Samozřejmostí jsou v takovém případě výborné sociálně-komunikační dovednosti vychovatele.

²¹ Srov. TOUFAR, A. *Výtvarná výchova a dítě*. s. 18.

²² Srov. tamtéž, s. 18.

²³ Srov. tamtéž, s. 18.

3.2 Skupina

Proces estetické výchovy i samotná tvořivost je vždy funkcí interakčního vztahu mezi jedincem a jeho prostředím. V každé fázi zároveň působí i interpersonální vlivy. Kromě vlivu pedagogického pracovníka na dítě působí ještě skupina – kolektiv. Někdy je dokonce vliv skupiny větší, než vliv pedagoga. Tento potenciál by si měl pedagog uvědomit a měl by se snažit využít dynamiky skupiny (tj. vztahů a interakcí jak mezi žáky a esteticko-výchovným pracovníkem, tak mezi aktivními žáky navzájem). Pro podporu skupinové spolupráce je vhodná skupinová kresba, skupinové hodnocení hudebních, tanečních, dramatických projevů a výtvarných projevů, společný zpěv se společným hudebním doprovodem atd.²⁴

Při jakékoliv společné práci se upevňují vztahy zainteresovaných lidí. Během procesu tvorby, který je nabitý emocemi a prožitky, vzniká vztah velmi intenzivní. Dítě se tak velmi přirozenou cestou učí spolupráci, empatii i pomoci bližnímu.²⁵

3.3 Charakteristika období mladšího školního věku

Otázka komplexní charakteristiky období mladšího školního věku není předmětem této práce. Proto jsem se zaměřila na základní prvky a na ty prvky, které jsou významnými poznatky a postřehy pro následující projekt a jeho zaměření, formu i obsah. Věk patří k zásadním faktorům, které musíme brát na vědomí!

²⁴ Srov. KOHÁKOVÁ, L. *Estetická výchova a rozvoj tvořivosti*. s. 23-28.

²⁵ Srov. KOVÁŘOVÁ, I. *Výtvarné hrátky pro nejmenší*. s. 23.

Období mladšího školního věku znamená věkovou periodu přibližně od šestého roku života dítěte po dosažení desátého, resp. jedenáctého roku. Spadá sem tedy období docházky na I. stupeň základní školy.²⁶

Právě vstup do školy je významným mezníkem. Role žáka totiž znamená nový stupeň závaznosti a pravidelnost činnosti. Dítě už není zodpovědno za svoje chování jen rodičům, ale i dalším autoritám nebo samo sobě. Tento pocit zodpovědnosti ovlivňují ve škole používané metody, prostředky a vůbec celková atmosféra školy a mohou jej posunout dokonce až nad únosnou míru - na úroveň strachu a obav ze selhání. Tyto pocity mohou přerůst v dominující prvek. Na druhou stranu má škola vynikající příležitost využít poznávacího a emocionálního potenciálu dítěte – jeho masivní vstupní „chtít vědět“ – a stane se pro dítě přitažlivým a všestranně rozvíjejícím místem.²⁷

Z psychologického hlediska se jedná o období tzv. střízlivého realismu. Školák se v tomto období zaměřuje především na to, co je a jak to je. Chce pochopit okolní svět a všechny věci v něm „doopravdy“. Tento rys se odráží v mluvení, kreslení, ve hře a dalších projevech.²⁸

3.3.1 Tělesný a pohybový rozvoj

Sílící kostra a svalstvo přináší zvýšení fyzické výkonnosti a potřebu být pohybově aktivní. To se projevuje celkovou živostí, neposedností a permanentním nepokojem, který je někdy nesprávně ztotožňován se „zlobením“. Pro uspokojení uvedené potřeby je třeba her, cvičení, pohybových aktivit a sportovních činností. Omezování potřeby pohybu způsobuje nervozitu, rozmrzelost, nesoustředěnost a agresivitu. Ideálním prostředkem pro rozvoj pohybové stránky jsou typické dětské hry (např. honičky).²⁹

²⁶ Srov. BLÁHOVÁ, K. *Uvedení do systému školní dramatiky*. s. 9.

²⁷ Srov. BLÁHOVÁ, K. *Uvedení do systému školní dramatiky*. s. 9.

²⁸ Srov. LANGMEIER, J. *Vývojová psychologie pro dětské lékaře*. s.105.

²⁹ Srov. BLÁHOVÁ, K. *Uvedení do systému školní dramatiky*. s. 9.

Výrazně se zlepšuje hrubá i jemná motorika. Základ rozvoje jemné motoriky tvoří koordinace zrakového vnímání a pohybů ruky (zvláště drobného svalstva prstů). Dítě zvládá stříhání, lepení, kreslení, malování atd.³⁰

3.3.2 Kresba

„Kresba je formou sémiotické funkce, která má ve vývojové řadě místo mezi symbolickou hrou a obraznou představou.“³¹

Stejně jako symbolickou hru - i kresbu doprovází radost. Cíl má kresba sama v sobě. Spolu s obraznou představivostí sdílí snahu napodobit skutečnost. Nejedná se tedy o „pouhou“ hru. Mezi grafickým obrazem a obraznou představivou existuje mnoho interakcí, které vznikají na základě nápodoby.³²

Do věku osmi až devíti roků je dětská kresba ve svém záměru v podstatě realistická, ale dítě nejprve kreslí to, co o určité osobě nebo o daném předmětu ví. Celý dosah tohoto základního postřehu poznáme, budeme-li analyzovat obraznou představu, která je nejprve konceptualizací a teprve potom se stává kopií vnímaného předmětu.³³

Právě v období kolem osmi až devíti let nastupuje fáze „zrakového realismu“, který se od předchozího „intelektuálního realismu“ vyznačuje dvěma novými rysy: kresba již zachycuje pouze to, co je vidět. Tedy skryté části předmětu se již nezobrazují (např.: za domem můžeme vidět už jen vrcholek stromu – nikoliv celý strom jako v předchozím období). Předměty v pozadí se stupňovitě zmenšují vzhledem k předmětům a postavám v popředí kresby. Druhý rys spočívá v tom, že

³⁰ Srov. BLÁHOVÁ, K. *Uvedení do systému školní dramatiky*. s. 9.

³¹ PIAGET, J. a INHELDEROVÁ, B. *Psychologie dítěte*. s. 61.

³² Srov. PIAGET, J. a INHELDEROVÁ, B. *Psychologie dítěte*. s. 61.

³³ Srov. PIAGET, J. a INHELDEROVÁ, B. *Psychologie dítěte*. s. 62.

je přihlíženo k rozložení předmětů podle celkového plánu (os a souřadnic) a jejich poměrů.³⁴

V kresbě devítiletého až desetiletého dítěte se utváří podobnosti, poměry a dovršuje se měření dvojrozměrných a trojrozměrných tvarů, protože si dítě vytváří soustavu přirozených souřadnic.³⁵

3.3.3 Vývoj poznávacích procesů

V tomto období se zkvalitňuje a vyvíjí smyslové vnímání ve všech oblastech – zejména pak zrakové a sluchové. Vnímání jako celek se stává cílevědomým aktem – „pozorováním“. Svět školáka se proto výrazně rozšiřuje v prostoru i v čase.³⁶ Vnímání dítěte se zkvalitňuje a větší mírou využívá i předchozích – stále bohatších – zkušeností.³⁷

„Velmi podstatným pro dětské poznání je zprostředkovávání co nejrozmanitějších zkušeností. Jde o aktivizaci pokud možno všech smyslových orgánů – tedy nejen zraku, popř. sluchu. Přičemž poznávání by se nemělo pouze orientovat na „vnější“ svět, ale také na svět „vnitřní“ , svět vlastních prožitků (introspekce).“³⁸

Co se týče paměti – je charakteristická konkrétnost, názornost a citovost. Lépe si školák osvojuje obsahy s vnitřním rytmem, ve spojení s pohybem, s rýmem, s legračním či neobvyklým obsahem apod.³⁹

³⁴ Srov. PIAGET, J. a INHELDEROVÁ, B. *Psychologie dítěte*. s. 63.

³⁵ Srov. PIAGET, J. a INHELDEROVÁ, B. *Psychologie dítěte*. s. 64.

³⁶ Srov. LANGMEIER, J. *Vývojová psychologie pro dětské lékaře*. s. 108.

³⁷ Srov. BLÁHOVÁ, K. *Uvedení do systému školní dramatiky*. s. 10.

³⁸ BLÁHOVÁ, K. *Uvedení do systému školní dramatiky*. s. 10.

³⁹ Srov. BLÁHOVÁ, K. *Uvedení do systému školní dramatiky*. s. 10.

3.3.4 Dětská představivost

„Rozvinutost představ a fantazie dítěte v mladším školním věku je do značné míry dána podnětností nejbližšího prostředí, v němž dítě žije, prostorem, který je mu poskytnut.“⁴⁰

Dětská představivost není ani větší, ani menší než představivost dospělých. Je prostě jiná. Jedním z klíčových ovlivňujících faktorů dětské představivosti je specifická schopnost vytvářet tzv. živé představy. Dále má představivost vysoký stupeň subjektivity, který se pojí s citovým prožíváním. Pro rozvoj představivosti a fantazie je třeba nabízet pestré a podnětné prostředí, variabilní metody a silné emoční zážitky, tvůrčí atmosféru - ale i dostatek prostoru a času.⁴¹

3.3.5 Dětské myšlení

Dětské myšlení se vyznačuje názorností, subjektivností, menší přesností a nižší stálostí pojmů. Každý pojem je definován svými objektivními a podstatnými a nápadnými znaky. Rozvoj myšlení se pojí s rozvojem řeči.⁴²

„Vytváření příležitostí pro slovní popis, a zejména vyprávění – ať reálných zážitků, či fiktivních dějů – v ústní nebo později písemné podobě posunuje významně úroveň dětského myšlení a představivosti směrem k abstraktnímu myšlení.“⁴³

3.3.6 Citový a sociální rozvoj

Pro city jsou charakteristické - impulsivnost, snadná ovlivnitelnost, krátkodobost, intenzivní průběh, proměnlivost. Estetické city ovlivňují žákův

⁴⁰ BLÁHOVÁ, K. *Uvedení do systému školní dramatiky*. s. 11.

⁴¹ Srov. BLÁHOVÁ, K. *Uvedení do systému školní dramatiky*. s. 11.

⁴² Srov. BLÁHOVÁ, K. *Uvedení do systému školní dramatiky*. s. 12.

⁴³ BLÁHOVÁ, K. *Uvedení do systému školní dramatiky*. str. 12.

vztah k hudbě, obrazům atd. Ve výtvarné oblasti preferuje realistické, barevné, pestré zobrazení, které obsahuje děj a oživené aktéry děje. V literatuře pak preferují příběhy s vnitřní dynamikou, přehlednou dějovou linií a takové, které vyvolávají citovou odezvu.⁴⁴

V sociální oblasti existují dvě dimenze vztahů – vztahy k dospělým (rodiče, učitel) a vztahy k vrstevníkům. Postupně dochází k ustalování vztahů ve školní třídě a rozložení rolí. S věkem stoupá vliv mínění třídy o jednotlivcích. Péče o přátelské klima mezi dětmi, o rozvoj jejich prosociálních postojů je obtížným avšak prvořadým úkolem učitele.⁴⁵

3.3.7 Osobnost mladšího žáka

Poměrně otevřenou osobnost žáka formují především zážitky, které vyvolaly podněty vnějšího prostředí. Zmíněná orientace se projevuje především velkou šíří zájmů. Vše nové dítě láká a přitahuje.⁴⁶

3.3.8 Postřehy z praxe

Pro doplnění charakteristiky období mladšího školního věku bych ráda doplnila několik poznatků či názorů ze své praxe a postupně tak navázala na podmínky a průběh projektu ve školní družině.

Jedním z prvků, které se postupně stávají nedílnou součástí charakteristiky žáka I. stupně, je práce s počítačem a zájem o hraní nejrůznějších počítačových her. Spor o pořadí u počítače, který v družině byl, patřil k nepostradatelným

⁴⁴ Srov. BLÁHOVÁ, K. *Uvedení do systému školní dramatiky*. s. 12.

⁴⁵ Srov. BLÁHOVÁ, K. *Uvedení do systému školní dramatiky*. s. 13.

⁴⁶ Srov. BLÁHOVÁ, K. *Uvedení do systému školní dramatiky*. s. 13.

tématům každého dne. Na některých školách se dokonce vyskytuje předmět “počítače“ již od první třídy.

Další zkušenost spočívá v tom, že si děti velice rádi povídají, protože rodiče na ně a na jejich postřehy a názory většinou nemají čas. Dobře ale poznají to, jestli je opravdu vnímáte a snažíte se jim porozumět, nebo jestli jenom přikyvujete.

Když jsme si společně povídali zážitky z velikonočních prázdnin, našly se děti, které se téměř ničím pochlubit nemohly a začaly si vymýšlet poměrně realistické scénáře, aby zapadly.

4 Estetická výchova

Estetická výchova má výrazný podíl na formování osobnosti a utváření jejího postoje a vztahu ke společnosti. Svou komplexní, emotivní formou umožňuje jedinci proniknout do světa lidí i přírody. Velký význam estetické výchovy pro rozvoj mravních kvalit, kulturních zájmů i mezilidských vztahů je nesporný. Estetická výchova má značný podíl na rozvoji kulturního života společnosti a je základem mezilidské komunikace.⁴⁷

„Ve vymezení podstaty estetické výchovy se u různých autorů objevují různé priority. Vzniká tak celá řada definic – např.: Otokar Chlup hovoří o estetické výchově jako „o výchově uměním“; estetik Miloš Jůzl zdůrazňuje, že „umění je zdrojem estetického poznávání skutečnosti. Nestojí proti životu, ale zachycuje jej v znásobené míře.“⁴⁸

Estetickou výchovu můžeme chápat velice široce, jako výchovu k estetickému osvojování skutečnosti nebo např. jako vštěpování dovednosti správně chápat

⁴⁷ Srov. KREJČÍŘOVÁ, O. *Estetická výchova mentálně retardovaných*. s. 9.

⁴⁸ KREJČÍŘOVÁ, O. *Estetická výchova mentálně retardovaných*. s. 10.

krásu a vyvolání potřeby estetického prožitku. Estetická výchova má také vést k lásce ke kráse v každodenním životě, která by vedla k aktivnímu ovlivňování skutečnosti.⁴⁹

Podle Herberta Rejda je podstata esteticko-výchovného procesu především v rozvoji smyslového vnímání a citových prožitků. Cíle estetické výchovy tedy klade do oblasti rozvoje vjemů a citů v jejich vzájemné koordinaci a v pěstování schopnosti vyjadřovat své city a myšlenky vhodnými uměleckými sdělovacími formami.⁵⁰

4.1 Podmínky esteticko-výchovných aktivit

A) vnitřní podmínění

Musíme si především uvědomit skutečnost, že při jakémkoliv výchovném působení na člověka je třeba počítat se specifickými zvláštnostmi, které přináší nejen věk, ale i postavení ve společnosti, mentální úroveň apod. Dítě si teprve utváří svůj názor na svět, svůj vztah ke světu, k lidem a ke společnosti vůbec. V estetické výchově dochází ke zvláště silnému prolínání národních a všelidských prvků. To je způsobeno tím, že umění jako produkt jednotlivých národů a zemí je současně velkou obecnou hodnotou. Zároveň nám slouží jako jazyk, jímž se domluví celé lidstvo, a tím překračuje dílčí hranice.⁵¹

B) vnější podmínky

Do této kategorie patří vlivy momentální politické situace a demokratické trendy vedoucí k prosazování individuality.⁵² Dalším vnějším vlivem jsou např.

⁴⁹ Srov. KREJČÍŘOVÁ, O. *Estetická výchova mentálně retardovaných*. s. 10.

⁵⁰ Srov. KREJČÍŘOVÁ, O. *Estetická výchova mentálně retardovaných*. s. 13.

⁵¹ Srov. KREJČÍŘOVÁ, O. *Estetická výchova mentálně retardovaných*. s. 14.

⁵² Srov. KREJČÍŘOVÁ, O. *Estetická výchova mentálně retardovaných*. s. 14.

rozšiřující se možnosti nabídky nejrůznějších tvořivých aktivit, rozrůstající se škála zajímavých výtvarných potřeb i technik. Nabídka je tradičně podmíněna nerovnými možnostmi ve městě nebo na vesnici (dojíždění – může být časově i finančně náročné). Mezi další vnější vlivy bychom mohli zařadit i sociální postavení. Na druhou stranu nutno podotknout, že právě možnosti estetické výchovy by mohly poskytnout výbornou příležitost pro integraci a naslouchání, přijímání a pro prolomení bariér.

5 Prosociální výchova

V otevřené atmosféře důvěry, kterou tvořivý proces vyžaduje, vznikají příležitosti k podporování prosociálního chování dětí a k osobnostní výchově. Proto jsem do své práce zahrнула i základní charakteristiku prosociální výchovy.

Prosociální výchova se pod názvem etická výchova vyučuje jako předmět např. na Slovensku. U nás se tento předmět prosazuje většinou při občanské výchově a v rodinné výchově, ale prosociální chování lze vyučovat již v mateřských školách. Prosociální výchova se velice často stává oblíbeným předmětem jak svým obsahem, tak formou vyučování. Hlavní záměr věnuje posílení důstojnosti dítěte, vede k laskavým, dobrým mezilidským vztahům, pěstuje dobré – pozitivní vlastnosti člověka, učí toleranci a schopnosti vcítit se do pocitu druhých. Důraz je kladen na rozvíjení vstřícnosti, komunikativnosti, laskavosti ale i nebojácnosti a rozlišování dobrého a špatného a pomoc druhým. Vyučování prosociální výchovy slibuje výrazné zlepšení atmosféry školy i vztahů mezi žákem, učitelem i rodiči navzájem.⁵³

Autorem koncepce prosociální výchovy je prof. R. Roche Olivar. Základní pravidla prosociální výchovy jsou např.:

⁵³ *Prosociální výchova* [online]. Hradec Králové: Universita Hradec Králové, Pedagogická fakulta, 2007 [cit. 2008-03-17]. Dostupný na WWW: <http://pdf.uhk.cz/kpp/kabinet/files/2007_03-prosoc-vychova.pdf>.

- Vytvořme z třídy výchovné společenství.
- Přijměme dítě takové, jaké je a projevujme vůči němu přátelské city.
- Připisujme dětem pozitivní vlastnosti, zejména prosociálnost, vyjadřujme pozitivní očekávání.
- Formulujme jasná a splnitelná pravidla hry.
- Reagujme na negativní jevy klidným poukázáním na jejich důsledky.
- Nabádejme, je to osvědčený prostředek výchovy.
- Vybízejme k pozitivnímu chování.
- Odměny a tresty používejme opatrně.
- Zapojme do výchovného působení i rodiče.
- Buďme nositeli radosti – odevzdávat vědomosti lze i se zamračenou nebo přísnou tváří, ale získat si srdce žáků a vychovávat je k přátelství a spolupráci je možné jen s přátelským a radostným úsměvem.⁵⁴

V praxi může vypadat hodina prosociální výchovy různě, ale po uskutečnění svého projektu jsem zjistila, že struktura mého projektu se velice podobá modifikaci schématu lekcí prosociální výchovy.

Schéma:

První část:

- warm-up acts (zahřívací/uvolňující aktivity)
- úvodní komunita (co je ve třídě nového, ať už pozitivního nebo negativního)
- icebreaker (aktivita prolamující zábrany mezi žáky)
- motivace/evokace/téma/cíle

⁵⁴ *Prosociální výchova* [online]. Hradec Králové: Universita Hradec Králové, Pedagogická fakulta, 2007 [cit. 2008-03-17]. Dostupný na WWW: <http://pdf.uhk.cz/kpp/kabinet/files/2007_03-prosoc-vychova.pdf>.

Druhá část:

- skupinová práce/individuální příprava - vše k tématu dané lekce
- konfrontace, prezentace a sdílení činností
- reflexe a otázky
- hodnocení/evaluace činností a celé lekce
- okénko k příštímu setkání, zadání individuálních úkolů

Schéma jednotlivých lekcí je pouze orientační, samozřejmě je možné ho měnit dle aktuální situace, reagovat na požadavky žáků, a vyjít tak vstříc jejich potřebám.⁵⁵

6 Družina

Školní družina patří mezi výchovná zařízení, která jsou základní formou výchovy mimo vyučování a péče o děti zaměstnaných rodičů v průběhu školního roku a podle potřeby i o prázdninách. Školní družiny jsou určeny pro žáky 1. - 5. ročníků a mají předpoklady pro pravidelné a každodenní pedagogické ovlivňování volného času žáků. To umožňuje každodenní styk vychovatelů se žáky, možnost působení bez ohledu na sociální postavení rodiny žáka, možnost kontaktu s rodiči. K pedagogickému ovlivňování přispívá vhodná kvalifikace vychovatele a jejich členství v pedagogické radě (spolupracují s ostatními pedagogy a s vedením školy.)⁵⁶

6.1 Druhy a obsah činností ve školní družině

Činnost školní družiny specifickým způsobem navazuje na vzdělávací činnost základní školy. Není ale přímým pokračováním vyučování, ani jej nenahrazuje. Týdenní a denní rozvrh činnosti by měl být sestaven tak, aby vyhovoval

⁵⁵ BONĚK, J. Osobnostní výchova. *Metodický portál RVP Základní vzdělávání* [online]. 18. 9. 2007 [cit. 2008-03-12]. Dostupné na WWW: <<http://www.rvp.cz/clanek/268/1601>>.

⁵⁶ Srov. PÁVKOVÁ, J. a kol. *Pedagogika volného času*. s. 114.

požadavkům duševní hygieny (střídání klidných a pohybově náročných činností, práce a odpočinku, organizovaných a spontánních činností apod.). Zároveň by měl režim vytvářet dobré podmínky pro realizaci výchovných záměrů pedagogů. Přitom nezbytně musí vyhovovat potřebám a zájmům dítěte a respektovat jejich věkové zvláštnosti.⁵⁷

Školní družina je místo, kde se uskutečňují zájmové a odpočinkové aktivity a také příprava na vyučování. Činnosti ve školní družině jsou zaměřeny na opakování a upevňování, rozvíjení a načerpávání vědomostí a dovedností. Děti ve školní družině vnímají svět kolem sebe a začínají se v něm orientovat, všímají si vztahů mezi lidmi, chtějí poznávat a tvořit.⁵⁸

Zájmové činnosti pomáhají uspokojovat, kultivovat a rozvíjet rozmanité potřeby a zájmy žáků. Děti se zde seznamují s obecně zaměřenými základními druhy zájmových činností. Činnosti ve školní družině se vzájemně mohou prolínat.⁵⁹

Výchovné působení ve školní družině – jako záměrná a cílevědomá činnost vychovatele – předpokládá plánovitý postup. Při stanovení týdenních programů výchovné práce by vychovatel měl usilovat o rovnováhu a o správný poměr jednotlivých činností. Přitom výchozí by měly být záměry školy a denní potřeby dětí. V osobní přípravě na výchovné činnosti musí vychovatel promýšlet využití pedagogických prostředků vzhledem ke stanoveným cílům. Výchovné působení ve školní družině se totiž dotýká širokého spektra oblastí a uskutečňuje se i v průběhu činností.⁶⁰

⁵⁷ Srov. PÁVKOVÁ, J. a kol. *Pedagogika volného času*. s. 114.

⁵⁸ Srov. HOLEYŠOVSKÁ, A. *Rok ve školní družině*. s. 7.

⁵⁹ Srov. PÁVKOVÁ, J. a kol. *Pedagogika volného času*. s. 114.

⁶⁰ Srov. PÁVKOVÁ, J. a kol. *Pedagogika volného času*. s. 115.

V práci školní družiny má být zdůrazněn aktivní podíl žáků ve všech fázích činnosti, berou se v úvahu jejich návrhy, diskutuje se o nich. Podporujeme co nejvíce projevů aktivity, tvořivosti a samostatnosti apod. Úloha vychovatele proto spočívá především v podněcování a rozvíjení samostatnosti a iniciativy žáků a jejich zájmu podílet se na celém životě školní družiny.⁶¹

Estetická výchova je jedním z často využívaných prostředků ve školních družinách. Je třeba dbát na to, aby dítě mělo k daným uměleckým činnostem potřebné vědomosti a zkušenosti. Opačná skutečnost by totiž děti mohla demotivovat. Výhodou školních družin je možnost využití dostupných materiálů školy – např. pomůcky z kabinetů a podobně.⁶²

Zábavné taneční činnosti podporují pohybovou a taneční výchovu. Dokonce i pro dramatickou výchovu je prostor a prezentace výsledků je také možná. Rozvinutí hudební výchovy se některých školních ubírá zcela konkrétním směrem. Např. hra na flétny, která působí blahodárně na organismus dítěte, rytmické nástroje atd.⁶³

7 Charakteristika jednotlivých uměleckých oblastí

V projektu jsem se snažila zapojit pestré obory a různě je kombinovat a propojovat. V této části práce je stručně charakterizují.

⁶¹ Srov. PÁVKOVÁ, J. a kol. *Pedagogika volného času*. s. 115.

⁶² Srov. HOLEYŠOVSKÁ, A. *Rok ve školní družině*. s. 12.

⁶³ Srov. HOLEYŠOVSKÁ, A. *Rok ve školní družině*. s. 12.

7.1 Hudba a zpěv

Hudba má dvě stránky – pasivní (např. poslech, relaxace, odpočinek a terapeutický účinek) a stránku aktivní, která obsahuje kreativní funkci, kterou lze prostřednictvím různých metod zvýraznit. Tato kreativní funkce vyplývá nejen ze sdělovacích a významových funkcí hudby, ale zejména z toho, že i při naslouchání umožňuje aktivní spolutvoření. Lidský organismus je vybaven celou řadou prostředků, díky nimž může vytvářet rozmanité zvukové projevy (individuální i skupinové) včetně zpěvu. Pestrou paletu možností navíc otevírá možnost ovládat řadu hudebních i nehudbních nástrojů, jimiž lze stupňovat rozmanitost a funkce těchto projevů.⁶⁴

7.2 Literatura

Literatura díky své rozmanitosti žánrů, forem a uměleckých vyjadřovacích prostředků vládne nejrozsáhlejším spektrem výchovných prostředků z hlediska rozvoje tvořivosti. Působení těchto prostředků je založeno na komunikační, poznávací i regulující funkci psaného nebo mluveného slova. Působení literárních obsahů je dlouhodobé, celoživotní a má v životních etapách člověka vlastní architekturu a děj.⁶⁵

7.3 Výtvarné techniky

Velká rozmanitost výtvarných činností a technik, dostupnost i možnost získat trvalý doklad tvůrčího úsilí činí z těchto činností oblíbenou součástí kreativních programů a volnočasových aktivit. Z hlediska rozvoje tvořivosti jsou využívány jak formy pasivnější (např. pozorovací), tak aktivnější formy (např. výtvarná

⁶⁴ Srov. HLAVSA, J a kol. *Psychologické metody výchovy k tvořivosti*. s. 134.

⁶⁵ Srov. HLAVSA, J a kol. *Psychologické metody výchovy k tvořivosti*. s. 142.

tvorba). Výtvarná tvorba má různé stupně náročnosti na tvořivé dovednosti a schopnosti. Patří sem oblast uvolněné improvizace, zaměřené produkce díla, vědecké ilustrace, makety a svébytné objekty malířské nebo sochařské tvorby. Výsledné vyobrazení nemusí obsahovat námětově nic z oblasti tvořivosti, a přesto ji může podněcovat. Jde především o fantazijní složku tvořivosti a o podobný vliv, jako má literatura, hudba a další podněty. Vedoucí složku tvoří vizuální představa, která funguje na základě rozmanitých podnětů a možností, kombinací, neomezených představ, snů.⁶⁶

7.4 Tanec

Pohyb je jednou ze základních potřeb člověka. U všech lidí se projevuje radost z pohybu. Začátky této radosti se vyskytují již v nejtětlejším věku a radost trvá prakticky do konce života. Tanec se skládá z cílevědomých, harmonických a rytmických pohybů. V tanci ale nejde o pohyb, který je prostředkem k dosažení cíle, ale o pohyb, jehož cílem je pohyb sám o sobě. Tanec je uměním, které oslovuje člověka v jeho podstatě bez ohledu na kulturu, náboženské cítění a víru.⁶⁷

Pohyb se neoddělitelně pojí s emocemi, které mohou pohyb evokovat (např. s láskou se objímáme,...). Dáme-li prostor spontaneitě a kreativitě a hravosti, dáváme tím zároveň prostor pro samostatnou volbu a svobodné, uvolněné chování.⁶⁸

⁶⁶ Srov. HLAVSA, J a kol. *Psychologické metody výchovy k tvořivosti*. s. 142.

⁶⁷ Srov. KREJČÍŘOVÁ, O. *Estetická výchova mentálně retardovaných*. s. 67.

⁶⁸ Srov. PAYNE, H. *Kreativní pohyb a tanec ve výchově, sociální práci a klinické praxi*. s. 89.

7.5 Drama

Díky jednání v uměle vytvořené dramatické situaci je člověk připravován na tvůrčí aktivity v přirozených životních činnostech a situacích. V hrách a cvičeních se rozvíjí uvolnění a soustředěnost, sebe-uvědomování, odstraňují se zábrany, zcitlivuje se vnímání a schopnost objevování okolního světa i sebe sama. Dochází k prohlubování a k obohacování pohybových dovedností a schopností výrazu pohybem. Dále se rozvíjí i plynulost a expresivita mluvního projevu, uvolňuje se a rozvíjí obrazotvornost, tvořivost a rytmické cítění.⁶⁹

8 Proč právě kniha Malý princ?

Malý princ (Le Petit Prince, 1943) je zdánlivě knihou pro děti, která formálně zachovává všechny znaky pohádky. Ve skutečnosti je to však pásmo autorových nejhlubších reflexí o nejzávažnějších otázkách života a smrti. V alegoricko-symbolickém světě se odráží jako v zrcadle autorův nejvěrnější portrét – obraz samé autorovy duše.⁷⁰

Nejčastější připomínky k tématu své diplomové práce jsem slyšela zejména jako reakci na výběr stěžejní linie – knihy Malý princ od Exupéryho pro mladší školní věk. Frekventovanými argumenty byl názor, že taková kniha není pro tuto věkovou kategorii vhodná, že zmíněná kniha je pro děti příliš složitá a vhodnější by byla pro dospělé.

Knihu Malý princ jsem vybrala hned z několika důvodů. Prvním z nich je nesporná kvalita literatury a široké spektrum tvořivosti, ke kterému vybízí – a to jak v řadách dětí, které budou na základě kapitol tvořit, ale také je tato předloha zdrojem inspirace pro vychovatele samotného. Zajisté jsem mohla vsadit na

⁶⁹ Srov. MACHKOVÁ E. *Metodika dramatické výchovy*. s. 16.

⁷⁰ Srov. DE SAINT-EXUPÉRY, A. *Moje planeta*. s. 427.

nějakou klasickou pohádku, nicméně práce s takovou literaturou by jistě nebyla tak obohacující a tak do hloubky sahající, jako práce s Malým princem.

Symbols, témata, hodnoty a úvahy, které kniha Malý princ obsahuje, neexistují někde mimo dětský svět. Naopak – již v období mladšího školního věku je třeba s dětmi mluvit o životě, o hodnotách, o přátelství. Myslím si, že tato témata děti velice hluboce prožívají a mají chuť si o nich povídat, ale většina rodičů dnešní moderní společnosti nemá na nějaké dětské úvahy čas a náladu. A pokud jsou pro děti tato témata nová, pak vzbudit o ně zájem je jediné prospěšné a obohacující. Prakticky při každé své praxi při studiu na teologické fakultě jsem se setkala s tím, že děti nejvíce potřebovaly vyslechnout, popovídat si, sdělit svoje zážitky druhým, kteří by poslouchali a vnímali. Na tomto místě je třeba zdůraznit, že děti jsou vnímavé a chápavé, ale velice záleží na formě, kterou jim budeme složitější témata zprostředkovávat. Tato forma se zakládá na specifickém přístupu k prezentování témat dětem mladšího školního věku. Nudné přednášky (které vyhovují některým dospělým) je třeba nahradit zajímavou hrou nebo např. scénkami apod.

Pokud v sobě spolu s dětmi budeme hledat tvořivost, nápady a příjemnou atmosféru pro vyjadřování emocí, pak se určitě musíme ponořit dno naší duše. Kolik takových příležitostí denně máme? (Ve světě virtuálních realit a kurzů komunikace a sociálních dovedností?)

Knih Malý princ před námi otevírá svět etických hodnot ruku v ruce se světem tvořivosti. Tato předloha projektu je navíc mezinárodně proslulá a uznávaná, takže čistě teoreticky dává projektu možnosti použití na mezinárodní úrovni.

9 Úvod k projektu

Následující text a úvahy souvisí s mým působením ve školní družině v rámci třítydenní praxe. Nemůžu posoudit, jestli jsem se setkala s reprezentativním vzorkem dětí mladšího školního věku, ale především jsem se setkala s realitou všedního dne v této školní družině na Základní škole J. Š. Baara – Nová. Setkala jsem se především se zajímavými a někdy i velice smutnými osudy dětí. Prakticky vždy, když jsme se spolu pustili do čtení Malého prince, jsem se snažila je vzít do trochu jiného světa, kde ani jeden z nich není víc nebo míň oblíbený, kde mají možnost se projevit a pracovat na obrázcích a dalších dílech aniž by nějaké řešení bylo horší nebo dokonce špatné.

9.1 Nic není špatně ...

V průběhu jednoho projektu, kdy jsme křídami a pastely malovali na tmavý papír, si jeden chlapec ušpinil prsty a omylem je otiskl vedle nakresleného stromu. Jsem si jistá, že v běžné výuce by musel začít znovu nebo alespoň vyčistit skvrny. Místo toho se ale tomuto chlapci rozzářily oči a začal po papíře prsty tečkovat dál, protože vzniklé tečky by se mohly stát semínka stromu. Jaký báječný nápad a originální, zábavná technika! Nikoliv špatné řešení nebo upatlaný obrázek na vyhození.

9.2 Podmínky

Ve školní družině jsem měla k dispozici jednu „dvojtřídu“, ale prostorové možnosti byly dost omezené. Např. některé hry jsem se trochu bála s dětmi hrát, protože by se mohly zranit o roh nábytku v zápalu honičky. Před třídou byla malá chodbička bez oken, kde se svítilo jenom někdy. Bohužel právě tato chodbička se

stala výstavní síň dětských obrázků. Navíc obrázky vysely až nad nábytkem šatny, takže na ně děti moc neviděly. Na druhou stranu bylo uvnitř třídy dost místa na bílých stěnách a na nástěnkách, kde zůstávaly staré obrázky zvířat nebo kreslených postaviček vystříhaných z časopisů. Možná by i samotné téma – „pojdme vyzdobit naši družinu!“ děti zaujalo a motivovalo k zajímavým činnostem.

Opravdovou překážkou k uskutečnění mnoha her byl fakt, že děti ze školní družiny v centru Českých Budějovic nemají možnosti kontaktu s přírodou ve smyslu vycházek a her v lese, na louce nebo alespoň v nějakém klidném parku. Jednak jsou lesy a louky poměrně vzdálené a také by nastal problém při neustálém odcházení dětí z družiny domů. Nicméně jistě by se dal tento problém vyřešit dobrým zorganizováním akce a domluvou s rodiči.

9.3 Finance

Bohužel vybavenost kabinetu s pomůckami pro školní družinu byla na nízké úrovni. Zeptala jsem se, kolik peněz ročně družina na pomůcky a výtvarné potřeby pro děti dostává. Odpověď byla směšná – jsou to 2 000 Kč. Když jsem si řekla o anilínové barvy, tak vychovatelka přinesla jedny maličké, které snad kdysi přinesla nějaká maminka. Prstové barvy jsme museli nahradit obyčejnou temperou, za kterou nás podle mého názoru paní uklízečka musela nenávidět. Pastely, barvy i papíry jsem nakonec raději začala kupovat sama.

Školné, které se odevzdává městu, se v družině platí 100 Kč ze měsíc. Pro srovnání - moje švagrová pracovala ve školní družině v Rakousku, kde se školné – bez speciálních kroužků (ty se platí zvlášť) pohybuje kolem 330 euro za měsíc. Družina má plně vybavený kabinet s pomůckami – např. spolupracuje se závodem na výrobu tapet a odebírá odstřížky a různé zbytky. To je potom možnost vždycky

někam sáhnout a vyzkoušet si výtvarné techniky, které se zakládají na práci se zajímavým materiálem.

9.4 Autorita

Problém s autoritou uvádím proto, že práce vychovatele ve školní družině teoreticky vyžaduje dvě roviny v oblasti autority. První rovina spočívá v poskytnutí prostoru, důvěry a volnosti v tvořivém procesu, kdy děti nemusí provádět činnosti příliš organizovaně. Další činností nebo náplň povinností školní družiny může být např. cesta vzdálenější do jídelny. Během této cesty v zájmu bezpečnosti dětí není jakákoliv volnost žádoucí. Děti si musí udržovat kompaktní formaci ve dvojicích a jakékoliv zlobení nebo nežádoucí aktivity mohou dítě ohrozit a dostat jej do vozovky. V takové situaci vychovatelky aplikovaly zcela direktivní přístup. Jaká by tedy měla být osobnost vychovatele, který bez vnitřních rozporů zvládá oba druhy situací? Odpověď na tuto otázku jsem hledala mezi svými spolužáky, kteří se s tímto problémem také na praxích setkávají. Možným řešením podle jejich názorů je – opravdu používat dvojí míru více či méně direktivního způsobů vedení. Jestli je tato možnost absolutně nejlepší a jedinou – nevím. Napadají mě možnosti jednoduchých her, při kterých by děti byly zapojené při cestě do mimoškolní jídelny, ale nikdy by asi tyto hry nemohly zaručit absolutní bezpečnost.

9.5 Zaměření na výsledný artefakt nebo na tvořivý proces?

Ve školní družině jsem se podobně jako ve škole setkala s uniformitou – více méně i ve výtvarném projevu. Ta je způsobena mnoha faktory. Když jsem se podívala na výstavku dětských prací – většinou zde byly téměř totožné obrázky, které od sebe děti uměly rozlišit na základě drobných detailů. Nejčastější výtvarnou činností prvňáků v družině bylo vystřihování šablonek, nalepování

šablonek, nalepování prvků do šablonky apod. Někdy dokonce šablony nebylo třeba vystřihovat a výtvarná činnost připomínala spíš sestavování stavebnice. Bez podepsání výrobku bychom druhý den nepoznali autora – stejné barvy, stejné tvary, téměř žádné rozdíly. Nutno ovšem dodat, že výsledek byl často velice pěkný výrobek, který se stal vhodným dárkem pro rodiče nebo pro prarodiče. Byl to výrobek reprezentativní a díky vynalézavosti vychovatelek opravdu efektivní – např. díky zajímavé kombinaci materiálů. Právě těmito zajímavými kombinacemi se řídil i nákup výtvarných potřeb – např. jsem v kabinetu měla k dispozici již vystřižené kytičky se samolepící podložkou, knihy s návrhy na šablony, apod.

Ve svém projektu jsem se snažila děti naopak podnítit a zapálit pro tvořivý proces, z čehož na začátku projektu byly některé děti trochu v rozpacích. Počáteční výtvary – jakoby zobrazovaly bezradnost dětí a marné hledání osvědčené uniformity. Některá dílka byla podobná alespoň sousedovu obrázku. Když se ale tyto děti setkaly s pochvalou a pochopily, že mají možnost volnosti, postupně se začaly „odvazovat“. Najednou vznikla jakoby soutěživá atmosféra – kdo vymyslí originálnější, zajímavější, legračnější pojetí úkolu. Jeden strom byl ozdoben slušivými náušnicemi, jeden chlapec při hledání zvířátek ve skvrnách našel půllitr piva. Děti se při takové tvorbě smály a musím se přiznat, že i mě taková tvorba moc bavila.

Překážky, které se mohou při realizaci projektu vyskytnout, vyžadují citlivé řešení pedagoga: např.: jsou-li děti unavené po školním dnu, měli bychom se snažit danou formu práce co nejvíce odlehčit a zpestřit, nebo ji nechat na vhodnější dobu. Pokud se děti unaví během projektu – např. jsou nepozorné již během čtení textu, můžeme text rozdělit na kratší úseky a vrátit se ke zbývajícimu úseku příště. Dále doporučuji dětem vždy lehce připomenout, co jsme dělali minulou hodinu a získat zpětnou vazbu – jak se komu činnost líbila.

Základní kamen programů tvoří kvalitní motivace, prostor k tvořivosti a atmosféra důvěry. Každé řešení pochválíme a chválou nešetříme ani v průběhu

programu.

10 Projekt a jeho srozumitelná forma – návod, struktura

V následující kapitole bych ráda uvedla pojmy, které se v projektu budou vyskytovat a proč.

Kapitola - Určení kapitoly, ve zkratce určíme část nebo pojem, na který se zaměříme (nejčastěji se úvod bude orientovat na téma některé z kapitol knihy Malý princ).

Rozvíjené hodnoty a procvičované dovednosti⁷¹ - Seznam vlastností, dovedností a hodnot, které popsaná činnost rozvíjí a procvičuje; cíle práce s dětmi.

Povídání - Jakým způsobem rozvíjet uvedené téma, přiblížit jej dětem – návrhy, možnosti; pokud se v textu vyskytují výrazy, kterým by děti nerozuměly – právě zde máme šanci jim prvky vysvětlit (např. asteroid a další)

Pomůcky- Seznam potřeb a pomůcek, které pro činnosti potřebujeme.

Hry/Motivace/Aktivita – Návodů her a aktivit s možnými obměnami.

Činnosti/Postup/Provedení- Konkrétní návod nebo koncept jednotlivých činností (výtvarných, tanečních,...)

Další možnosti/Poznámka - Návrhy, koncepty pro možné variace, upozornění apod.

⁷¹ Srov. WARNER, P. *Jak lépe využít čas strávený s dětmi*. s. 12-13.

Hry – motivace - aktivity souvisí s navazující částí činnosti - postup – provedení. Nejčastějším argumentem dětí při výtvarných nebo jiných činnostech je: nevím, co mám nakreslit; nevím, čím mám začít apod. Právě spojení činností s předcházejícími hrami na podobné nebo navazující téma dětem poskytne repertoár prvků, kterými se můžou při činnosti inspirovat. Toto spojení se mi osvědčilo v oblasti taneční – kdy nejdřív představíme spektrum různých pohybů a až potom vyzveme děti k improvizaci. Tento způsob považuji za vhodný pro vybrané spektrum uměleckých oborů. Navíc je tvořivý proces poznamenán aktuálními zážitky, které se mohou promítnout i do výsledného artefaktu.

Časové rozložení činnosti jsem neuváděla, protože délka trvání činnosti vždy záleží na dětech – na jejich náladě, zaujetí, energii apod. Ze zkušeností v rámci realizace některých částí projektu mohu potvrdit, že děti v období mladšího školního věku sice milují pestrost a hru, ale také mají po náročném školním dnu velké množství dalších potřeb. Po několika hodinách soustředění ve školní lavici děti touží po pohybu a zábavě, nikoliv po dalších hodinách strávených na židli. Dalším faktor, který ovlivňoval chování, dětí bylo i počasí, jejich vlastní nálada nebo konkrétní období. Např. po víkendu si děti musí sdělit dojmy, po velikonočních prázdninách – zvláště, pokud se jim rodiče nevěnovali a děti strávily několik dnů před televizní obrazovkou nebo u počítače, mají děti nadbytek energie. To potom sezení u stolu a kreslení nebo vyrábění není právě tou nejaktivnější a tudíž nejatraktivnější činností.

Dalším působícím faktorem je přijetí textu a jeho obsahu. Dlouhé kapitoly můžeme citlivě rozdělit a novou hodinu připomenout minulou část. Někdy jsou děti při čtení trochu neposedné a rozptylují se jinými věcmi, ale to v žádném případě neznamená, že text nevnímají.

Počet dětí jsem také neuváděla. Program je koncipován tak, aby vyhovoval oddělením školní družiny a dalším zařízením. Kolik dětí dochází – např. do školní

družiny je velice pestré a navíc děti opouští družinu v průběhu odpoledne pokaždé jinak. Opět tedy přichází na řadu tvořivost a flexibilita pedagoga, aby vzniklé situace vyřešil.

Hodnoty⁷²

10. Morální a etické hodnoty
11. Pomoc ostatním
12. Pozitivní přístup
13. Respekt k ostatním
14. Sebedůvěra
15. Vazby ve skupině
16. Smysl pro humor
17. Týmová práce
18. Úcta k okolnímu prostředí
19. Úcta k lidem
20. Respektování druhých
21. Upřímnost
22. Vyjadřování emocí
23. Tvořivosti
24. Prosociálnost
25. Vynalézavost
26. Vnímavost
27. Zodpovědnost
28. Zvědomování si okolního prostředí

Dovednosti

- Fantazie a tvořivost
- Jazyk a slovní zásoba
- Jemná i hrubá motorika
- Komunikace

⁷² Srov. WARNER, P. *Jak lépe využít čas strávený s dětmi*. s. 12-13.

- Koordinace a rovnováha
- Cít pro rytmus
- Pohybové koordinace
- Vnímání
- Vytváření

11 Projekty:

11.1 Zavřený hroznýš

Kapitola: první kapitola knihy Malý princ

Rozvíjené hodnoty a procvičované dovednosti: rozvíjení fantazie, spolupráce

Pomůcky: obrázková knížka o přírodě, papíry formátu A4, pastelky, lepící páska, barevné papíry, fixy

Povídání: prohlížíme si s dětmi obrázkovou knížku a povídáme si o zvířatech; děti hádají zvířata podle obrázků, povídáme si o nebezpečných zvířatech. Nesmíme vynechat hady a způsob jejich trávení. Tento úvod dětem pomůže najít inspiraci pro další hru.

Motivační hry a aktivity: I. Všechny děti si stoupnou do kruhu. Po kruhu – každý jednotlivě – vstoupí do kruhu a vysloví svoje jméno spolu s tlesknutím a vrátí se na své místo. Ostatní děti po něm opakují jméno i tlesknutí. Až se všichni vystřídají, zadáme nové téma: tentokrát po sobě nebudeme opakovat jména, ale oblíbená zvířata a nebudeme tleskat, ale gestem a zvukem vyjádříme zvíře. Poslední kolo hry se opět týká zvířat, ale tentokrát na stejném principu říkáme zvíře, kterým bychom se rádi stali.

II. Honička - všechny děti leží na zemi, mají zavřené oči. Vychovatelka vypráví o tajuplné džungli, kde přebývají všelijaká zvířata a vždy někoho nenápadným dotykem určí. Na konci napínavého povídání vykřikne jedno zvíře a určený má babu. Musí se ale pohybovat jako jmenované zvíře. Koho chytne, ten se stává

s ním dalším zvířetem stejného druhu. Po polapení všech si děti opět lehnou a vypráví se dál. Vyprávění by mělo být vtipné.

Zvířata: pavouk, had, krokodýl, gorila, rak, gepard, jedovatá žába, ...

III. Děti vytvoří dvojice, ve kterých se domluví na jednom zvířeti, které budou spolu pantomimicky ztvárňovat tak, aby ostatní děti (publikum) zvíře uhádlo. (Nikoliv dvě děti – dvě stejná zvířata, ale obě děti předvedou jedno zvíře)

Celý kolektiv pak může ztvárnit roj vos, líné krokodýly v bažině, ...

Čtení: nyní si děti odpočinou a poslechnou si první kapitolu knihy. Pro názornost této kapitoly všem dětem ukážeme ilustrace.

Výtvarná činnost: každému dítěti rozdáme papír a pastelky a zadáme, ať nakreslí jakékoliv zvíře, které potom uzavře do těla hroznýše – podobně, jako je tomu v pohádce Malý princ. Dalším krokem je vystříhnutí obrázku, který potom položí na barevný papír a obtáhnou tvar hada. Siluetě hada dokreslí oko a vzor na kůži apod. a siluetu vystříhnou. Potom pomocí lepící pásky připevníme barevný papír na otevřeného hroznýše tak, abychom lehce mohli obrázek odkrýt a zakrýt.

Druhý den si zavřené hroznýše prohlížíme a společně hádáme, jaké zvíře (mohou to být i fantastická zvířata) se uvnitř skrývá. Z výsledků výtvarné činnosti můžeme sestavit interaktivní nástěnku.

Poznámka: výtvarnou aktivitu můžeme rozdělit na dva dny (kreslení jeden den, nalepování barevných papírů druhý den) nebo předělit vycházkou či sportovní aktivitou – podle nálady a soustředěnosti dětí.

11.2 Beránek

Kapitola: druhá kapitola

Rozvíjené hodnoty a procvičované dovednosti: spolupráce

Pomůcky: papír velkého formátu (plakát), vata (jedno balení), suché pastely, malé struhadlo, lepidlo, štětce pro nanesení lepidla, papíry, černý tlustý fix, rozprašovač, voda, krabička, plyšový beránek

Povídání: na úvod si povídáme o různých emocích a o tom, jak se odráží v našem chování a v naší mimice.

Motivační hry a aktivity: I. Vyzveme děti, aby jednotlivě po kruhu předvedly, jak se tváří při prožívání různých emocí (radost, smutek, vztek, strach...)

Čtení: přečteme kapitolu v knížce a ukazujeme ilustrace kapitoly.

II. Děti se posadí do kruhu, necháme mezi dětmi kolovat krabičku, ve které bude schovaný plyšový beránek. Necháváme krabičku kolovat tak, aby si ji děti předávali jako dárek s přáním. Děti se musí oslovit a odůvodnit předání dárku (aby...protože...) a popsat jakého beránka předávají (jak vypadá, jakou má povahu, náladu, ...).

Děti během hry začne velice zajímat tajemný obsah krabičky a možná se najdou i děti, které budou o beránkovi v krabičce pochybovat. Zeptáme se dětí - kdo si myslí, že uvnitř krabičky beránek je nebo není. Potom prozradíme a ukážeme beránka.

Výtvarná činnost: po skončení her se dětí zeptáme, jestli by veselý beránek mohl být barevný. Na velký papír nakreslíme velký oblak a čtyři nohy. Děti dokreslí hlavu beránka. Potom dětem rozdáme celý balíček vaty a necháme děti vatu rozebrat na malé kousky. Asi tři děti budou mít na starost natření velkého namalovaného beránka lepidlem. Mezitím dětem rozdáme suché pastelky a necháme je nastrohat (pokud máme víc dětí, tak postačí, když pastelky budou kreslit na jednom místě na papíře a pastelky se "okreslí"). Rozstříkovač naplníme vodou. Nyní je vše připraveno pro kolektivní práci - děti pomocí rozstříkovače navlhčí kousek vaty a navlhčenou stranou jej nabarví rozdrolenými pastelky, suchou stranou pak přilepí kousek vaty na plakát.

Poznámka: děti činnost velice baví a na akčnosti přidává také skutečnost, že lepidlo zasychá a děti si musí pospíšet.

Po chvíli děti začnou např. kombinovat různé barvy pastelů. (kousek vaty projde několika barvami)

Jako doplňující cvičení můžeme použít **dechová cvičení**, která budou děti směřovat ke správnému dýchání do břicha, které je velice zdravé. Např. můžeme děti vyzvat, aby foukaly do kousků vaty; aby jediný kousíček odfoukly co nejdále;

aby se snažily foukat do vaty tak, aby vata budila dojem, že poskakuje z místa na místo apod.

11.3 Jiná planeta

Kapitola: třetí kapitola

Rozvíjené hodnoty a procvičované dovednosti: rytmické cítění, koncentrace, tvořivost,

Pomůcky: nejrozmanitější rytmické nástroje (ozvučná dřívka, tamburína, triangel, spring drum, cajon, cabassa, vajíčko, bubínek, žabák, rolničky, kravský zvonec, dešťová hůl, ...), šátek na zavázání očí, prstové barvy, dva velké papíry (plakáty), černé fixy nebo tužky.

Povídání: dnes musíme vybrat jednoho člena skupiny, který prožije veliké dobrodružství. Hned na začátku hodiny proto vybereme např. dítě, které bylo minulý týden nemocné, nebo někoho, kdo má zrovna narozeniny apod.

Čtení: přečteme třetí kapitolu, která nám naznačí, že Malý princ přichází z jiné planety.

Nyní odvedeme vybraného člena do vedlejšího oddělení družiny, kde počká během přípravy hry, nebo mu můžeme zadat speciální úkol (např. může pro ostatní na školním hřišti ukrýt poklad v podobě lízátek a nakreslit mapu, která by k tomuto pokladu ostatní dovedla).

Aktivita: zbytek skupiny připraví pro vybraného člena překvapení v podobě výletu na jinou planetu. Nejdříve určíme dva siláky, kteří budou hrát raketu nebo letadlo. Ti se chytanou za ruce a vytvoří tak sedátko pro pilota. Všechny děti si mezitím zkouší napodobit zvuky letadla prostřednictvím brumenda apod. Nyní dětem rozdáme rytmické nástroje a vyzveme je, ať zvuky znázorňují nehodu letadla. Další krok této hry spočívá v tom, že se děti rozestaví po místnosti a nástroje položí vedle sebe. Dvě z dětí určíme jako průvodce po planetě, kteří se po havárii letadla budou o pilota starat, dávat pozor na to aby neupadl. Průvodci

pilota pomalu postupně provedou po celé planetě, kde navštíví různá zvířátka, která zde žijí. Zvířátka se představí vydávanými zvuky, které může doplňovat rytmický nástroj. Když pilot navštívil všechna zvířátka, promění se děti v domorodce nebo mimozemšťany – obyvatele planety, kteří pilota přivítají: kolem pilota děti vytvoří kruh a pomocí rytmických nástrojů jej přivítají domorodou „hudbou“. Po nacvičení této „scénky“, které trvá asi 15 minut, přivedeme našeho vybraného oslavence a zavážeme mu oči. Řekneme mu, že dnes se svým letadlem vydá na úplně jinou planetu. Nyní už je všechno na dětech, které na základě zkoušky provádí pilota po planetě. Nakonec si všechny děti zatleskají (případně získají od pilota mapu k pokladu).

Povídání: sedneme si opět do kruhu. Nejprve si povídáme o právě skončené činnosti, o pocitech pilota, jak se překvapení líbilo. Potom hádáme, kdo jaké zvíře byl. Dále si povídáme o planetách a o měsíci, na kterém jsou vidět různé otisky stopy po kosmonautech. Dnes si na základě takových stop nakreslíme společný obraz.

Činnost: I. Děti rozdělíme na dvě skupiny a pro každou rozprostřeme jedem prázdný plakát. Vyzveme děti, aby si vzaly prstové barvy a plakát zaplnily svými otisky rukou. Upozorníme je, že otisky se mohou překrývat a že můžou být pestře zbarvené.

II. Druhou část činnosti můžeme uskutečnit druhý den nebo v rámci odpoledního programu. Již zaschnutý plakát si s dětmi znovu prohlédneme. Vyzveme děti, jestli jim některé skvrny nepřipomínají nějaké zvíře, věc nebo květinu a pokud ano, ať obrys vytáhnou tužkou nebo fixem. Nakonec vyzveme děti, ať ostatním představí obtažená zvířata a věci.

Poznámka: pokud děti hra, kdy provází pilota po nové planetě, baví, můžou se v této roli vystřídat. Musíme mít ale dostatek času a hra nesmí děti přestat bavit.

Pokud děti neovládají hru na rytmické nástroje, nebo se neseťkaly se všemi druhy, musíme ještě před projektem děti s nástroji seznámit – nechat nástroje kolovat a také jim děti mohou dát různá legrační jména. V mém provedení projektu již děti nástroje znaly z předchozího týdne a prostřednictvím výletu na jinou planetu jsme je představovali chlapci, který byl nemocný.

11.4 Hvězdář

Kapitola: čtvrtá

Rozvíjené hodnoty a procvičované dovednosti: tolerance, kreativita, smysl pro humor, vynalézavost, úcta k lidem

Pomůcky: všelijaké oblečení (děti ve družině často mívají v šatně náhradní tričko, mikinu a tepláky pro pobyt venku), šátky a doplňky. Pro pestřejší hru můžeme donést i balónky, stuhy, krajky, staré záclony, ručníky, rukavice apod.

Povídání: přečteme čtvrtou kapitolu knihy o tureckém hvězdáři a ukazujeme dětem doprovodné ilustrace. Všechny děti sedí v kruhu a povídáme si o různých kontinentech, kulturách a o cizích řečech a také o tom, jak bychom se k takovým kulturám měli chovat.

Hry: I. Hra na cizí řeči⁷³: necháme po kruhu kolovat nějaký předmět. Kdo tento předmět drží v ruce, má slovo. (Musíme dávat pozor, aby se ke slovu dostaly všechny děti). Děti vypravují, jestli už někdy byly v cizině, nebo jaké řeči znají např. z televize. Můžou se dokonce pokusit napodobit tuto řeč. Když se všichni vystřídají, zmíníme se i o jazycích, které nikdo nezmínil – např. o africké nebo turecké řeči, o čínštině apod. Aby v tuto chvíli vznikla nějaká cizí řeč, půjčíme si některou lidovou píseň a celou sloku budeme zpívat jen s použitím jediné samohlásky – např. písnička „Já jsem muzikant“ se přemění na jí jsim mizikint... Potom se děti ptáme, odkud tato písnička je – z jaké kultury a děti postupně hádají, někteří dokonce vymyslí vlastní název řeči.

Činnost: nejprve děti vytvoří dvojice. Protože se k různým kulturám váže i různý způsob oblékání, vyzveme děti, aby využitím všech možných kusů oblečení a doplňku vymódily svého partnera tak, aby vypadal jako z jiné kultury. Vyzveme děti, ať výsledek vypadá legračně – tepláky jako čepice, tričko jako sukně, ponožky na uších apod. Nakonec se uskuteční velká módní přehlídka, kdy vždy

⁷³ Srov. PAUSERWANG, E. *100 her k rozvoji tvořivosti v mladším školním věku*. s. 85.

jeden ze dvojice představí ostatním člověka – cizince a vymyslí jeho jednoduchou charakteristiku – záliby, počet manželek, domácí zvířata apod. Model může dokonce předvést nějaký taneček nebo třeba běžnou činnost – jak si kartáčkem na zuby češe vlasy apod.

Celou hru bychom měli shrnout a ještě si povídat o pocitech a zážitcích dětí.

Další možnost: pokud máme ještě dost času a děti činnost baví, můžeme uspořádat multikulturní bál, na kterém budeme hrát na bubínek nebo naopak budeme pouštět vážnou hudbu apod. Děti si mohou vymyslet různé tance. Pokud děti už nebudou v domorodém oblečení, mohou tančit jen tak.

11.5 Baobaby

Kapitola: pátá

Rozvíjené hodnoty a procvičované dovednosti: tvořivost, úcta k okolnímu prostředí

Pomůcky: pastely a křídly, tmavé nebo černé papíry formátu A3

Povídání: zeptáme se dětí, co by mohlo znamenat slovo baobab. Po kruhu každý řekne svůj názor nebo typ. Potom si přečteme pátou kapitulu o baobabech a povídáme si na téma, co všechno nám tímto způsobem může „přerůst přes hlavu“. Vyzveme děti, aby uváděly příklady např. z oblasti ekologie (znečištění vody apod.).

Aktivita: vyzveme děti, aby si lehly ve třídě na koberec tak, aby kolem sebe měly dost prostoru. Řekneme jim, že se z nich právě stala malinká semínka, ze kterých vyrostou obrovské baobaby. Malý baobab má tenký hlásek a téměř šeptá: „baobab, baobab“. Jak strom roste, hlas sílí až do mohutného volání. Stejně jako přidáváme na intenzitě hlasu – pracujeme i s tělem. Malé baobaby leží a postupně se zvedají do sedu, stoupají a končí až na špičkách s rozpráhnutýma rukama v protažení. Na tomto principu děti několikrát ztvární rostoucí baobab.

Honička: zůstaneme u principu pohybové hry o rostoucím baobabu, ale určíme jednoho člena skupiny, který bude malým princem. Malý princ má za úkol

nenechat baobaby přerůst v obrovské stromy. Když se jich dotkne, vrátí se baobab do lehu – do polohy semínka a jeho růst začíná nanovo. Když se některému baobabu podaří dorůst do dospělosti, honí malého prince a snaží se mu dát babu. Pokud se mu to podaří, stává se malý princ baobabem a vzrostlý baobab novým malým princem.

Výtvarná činnost: jak asi vypadá baobab? Vyzveme děti, ať nakreslí jedno ze stádií baobabů – malý, střední nebo obrovský strom podle své fantazie. Zdůrazníme, že je to strom na jiné planetě a že může vypadat jakkoliv si budeme přát, může mít pestré barvy, plody, listy apod. Potom dáme dětem tmavé papíry, pastely a křídly a kreslíme baobaby. Díky této technice bude strom výrazně jakoby svítit ve tmě. Na závěr si obrázky představíme a každé dítě jej okomentuje.

Poznámka: při kreslení baobabů můžeme děti vyzvat, jestli si nechtějí zazpívat písničku. Já jsem děti naučila mexickou písničku La Bamba, kterou jsem opatřila českým jednoduchým textem, který by děti zaujal. Písnička se stala velice oblíbená a při kreslení jsme dokonce zpívali refrén nikoliv bamba - bamba, ale baobab - baobab.

11.6 Květina

Kapitola: květinu nacházíme v kapitole sedmé, osmé i deváté. Proto bude činností několik.

Rozvíjené hodnoty a procvičované dovednosti: spolupráce, tvořivost, vyzby ve skupině

Pomůcky: fotoaparát, fotografie – jako podnět, počítač s připojením k internetu, vodové barvy, voda, čtvrtky, štětce

Hry: I. První hra se jmenuje „Po mé pravici je místo“. Děti sedí v kruhu na židličkách a jedna židle je v kruhu navíc – je prázdná. Ten, kdo má toto volné místo po pravé ruce si může přát – koho chce, aby seděl právě na tomto čestném místě. Rozhodnutí ovšem musí odůvodnit – proč právě tento spolužák byl vybrán.

Vychovatel se do této hry může zapojit také – je to pro něj výborná šance pro poznání vztahů ve skupině a může se zaměřit na nevybírané žáky. Právě po této hře se nám děti různě rozmístí po kruhu (budou vedle sebe sedět i netradiční dvojice). Právě této situace využijeme a dvojice pro následující hru určíme jako děti sedící vedle sebe – jakoby po levici. Vzniknou tak promíchané dvojice děti, které spolu ještě nikdy nespolupracovaly.

Čtení: když děti ještě sedí na místě, přečteme část osmé kapitoly z Malého prince o květině až do místa, kdy se květina poprvé ukáže v celé kráse. Čtení přerušíme a vyzveme děti, aby přemýšlely o květině. Po kruhu si předáváme předmět a každé dítě popisuje, jak si představuje právě probuzenou květinu.

II. Nyní ukážeme dětem fotografii. Na této fotografii vidíme obličej, který je vytvořen jen z lidských rukou. Děti rozdělíme na dvě skupiny a vyzveme je, ať ze svých rukou také vytvoří nějakou zajímavou a originální květinu – podle jejich představ. Další motivací pro děti bude fakt, že výslednou „skulpturu“ vyfotografujeme a vznikne fotografie na stejném principu, jako inspirativní předloha.

III. Pokud děti práce na fotografiích baví, vyzveme je, aby ve skupině rukama nebo svými těly všichni ztvárnili květinu jako malé semínko a její postupný růst tak, aby sestavením výsledných fotografií vznikl „mini-seriál“.

Čtení: nyní děti posadíme opět do kruhu na stejná místa a dočteme si příběh o květině a o tom, jak se chovala. Potom se děti zeptáme, jak se jim chování květiny líbilo a povídáme si o tom.

Činnost: děti se vrátí do původně vytvořených netradičních dvojic. Následující úkol bude zasahovat do oblasti tvořivé dramatiky. Ve dvojici se děti zkusí zahrát květinu a malého prince. (Potom si role vymění.) Ten, kdo představuje květinu, si poroučí různá přání, která druhý musí splnit. Vybídneme děti, ať jsou jejich rozmazlené „rozkazy“ proveditelné. Pro příklad můžeme uvést tyto: přines mi zmrzlinu (žák musí vymyslet, co bude představovat zmrzlinu), zatancuj mi, zazpívej písničku apod. Vedeme děti spíš k humornému pojetí než k negativním jevům. Potom se dvojice vymění. Nejoriginálnější rozkaz a jeho naplnění nakonec každá dvojice předvede před ostatními. Potom si s dětmi opět povídáme o tom,

jak nepříjemné mohou být požadavky rozmazlených květin, lidí apod. Svým způsobem mají děti možnost dostat se do kůže obou dvou rolí a uvědomit si, jak se chovat a jak nikoliv.

Další možnosti: pokud máme možnost přístupu k internetu přímo v družině, nebo je možné zajistit třídu s počítačem, který by byl připojen k internetu, můžeme využít tohoto média jako prostředku pro zpestření výuky.

Na webové stránce <http://www.youtube.com/watch?v=rWNITpxFNJo> najdeme píseň z francouzského muzikálu Malý Princ, kdy se květina omlouvá malému princovi a loučí se s ním. Dětem tento děj ale neprozradíme. Jazyku nebudou rozumět, ale právě tato skutečnost jim dá prostor pro vymyšlení – co se dělo, jak se květina chovala tentokrát, co asi říkala apod. Po shlédnutí videa se opět vrátíme a po kruhu si povídáme o tom, co si děti myslí, že během písničky mezi aktéry proběhlo.

Čtení: přečteme si skutečný děj deváté kapitoly.

Výtvarná činnost: námětem následující výtvarné činnosti bude právě téma housenek a motýlů. Rozdáme dětem papíry, které každý přeloží v polovině. Vyzveme děti, ať na jednu polovinu papíru namalují pestrobarevné křídlo motýla. Ještě než barvy zaschnou, přiložíme prázdnou polovinu na pomalovanou polovinu tak, aby se křídlo motýla dobře otisklo. Vzniklému motýlkovi děti domalují tělíčko, tykadla a nohy.

11.7 Vladař

Kapitola: desátá

Rozvíjené hodnoty a procvičované dovednosti: koordinace pohybů, pozornost, slovní zásoba a vyjadřování, schopnost koncentrace

Pomůcky: CD přehrávač, CD s instrumentální příjemnou hudbou, pro výtvarnou činnost budeme potřebovat vodu, nitě nebo vlnu – různých barev, nůžky, školní lavice, velká plastová podložka, kyblík a hadr

Povídání: přečteme kapitolu o vladaři a hned navážeme malou scénkou.

I. Tentokrát se vychovatel okamžitě po přečtení kapitoly začne chovat jako vladař a podobně jako v knize začne prostřednictvím rozkazů a příkazů komentovat chování dětí. Pokud děti na hru přistoupí, může vladař začít rozdávat splnitelné rozkazy. Mezi splnitelné rozkazy může vychovatel zařazovat i nesplnitelné rozkazy, které děti musí odhalit. Pokud hra děti baví, můžeme je vyzvat, aby se jeden z nich také stal vladařem. (Děti se při této aktivitě musí slovně vyjadřovat – pohotově komentovat situaci)

Hra: II. Následující pohybová hra se jmenuje zrcadlo. Děti vytvoří dvojice a rozmístí se po prostoru tak, ať si dvojice vzájemně nepřekáží. Členové dvojice si stoupnou naproti sobě – jako když se dívají do zrcadla. Jeden z nich bude malíř nebo vladař, který vede pohyby. Druhý je pouze odrazem v zrcadle, které pohyby kopíruje. Upozorníme děti, že pohyby musí být plynulé a poměrně pomalé, aby člen, který je odrazem v zrcadle, měl možnost stihnout kopírovat pohyby. Pro inspiraci můžeme dětem k této hře, kdy se budou muset dost koncentrovat, pustit příjemnou instrumentální hudbu. Po chvíli si děti role vymění.

II. Abychom děti ještě lépe namotivovali, prozradíme jim, že za chvíli budeme hádat: kdo je odraz v zrcadle a kdo z nich pohyby opravdu vede. Děti se tak budou opět lépe soustředit a snažit. Pokud mají hru všechny dvojice nacvičenou, potichu se domluví – kdo bude zrcadlo a kdo povede pohyby. Potom dvojice předstoupí před ostatní děti a pomalu předvedou několik pohybů. Opět můžeme pustit na krátkou chvíli hudbu. Když hudba dozní, vyzveme děti, ať hádají, kdo byl kdo.

Pokud si děti s pohybovou hrou neví rady, doporučíme, ať jejich štetcem je celá plocha předloktí. Díky tomuto nástroji se postupně rozpohybuje celé tělo.

Výtvarná činnost: více méně navážeme na téma, kdy náš pohyb ovlivňuje pohyb druhého nebo pohyb materiálu, se kterým pracujeme. Výtvarná hra se jmenuje „**Obrázky z nití**“⁷⁴. Nitě a vlnu nastříháme na různě dlouhé kousky – asi 20 a 30 cm, můžeme ale připravit i další velikosti (jak budou děti vyžadovat). Všechna vlákna namočíme a položíme je na navlhčenou školní lavici (pokud stůl není

⁷⁴ Srov. PAUSERWANG, E. *100 her k rozvoji tvořivosti v mladším školním věku*. s. 56.

odolný vůči působení vody, použijeme plastovou podložku.). Pro tuto činnost musí mít všechny děti dost místa. Nyní vysvětlíme dětem, že nitě jsou mokré a necháme je si na nitě sáhnout. Řekneme, že je to proto, aby lépe držely na stolech. Nyní vyzveme děti, ať si s mokrou nití vyzkouší pracovat – upravovat jí, vytvářet záhyby, žížaly. Nakonec děti vybídíme, ať z mokrých nití vytvoří co nejrozmanitější obrázky. Nakonec si děti vzniklé obrázky prohlíží a vzájemně si je představují.

Poznámka: pokud děti ještě nejsou unavené, můžou společně nebo každý zvlášť vymýšlet příběh, ve kterém by hlavní roli hrály právě vzniklé obrázky.

11.8 Domýšlivec

Kapitola: jedenáctá

Rozvíjené hodnoty a procvičované dovednosti: prosociálnost, tvořivost, vazby ve skupině

Pomůcky: spínací špendlíky, oboustranná lepící páska, různé materiály – co nejvíce druhů (krepový papír, látky, peříčka, záclony, látkové květiny, korálky, ...), čepice, klobouky, kšiltovky, ale i krabice, pytlíky, barvy, pastelky,...

Povídání: přečteme si kapitolu o domýšlivci. Zastavíme se u jeho divného klobouku a necháme děti povídat, jaký klobouk si na domýšlivci představují – jaký byl. Potom dočteme kapitolu a povídáme si o vlastnostech domýšlivce. Potom děti vyzveme, aby si společně sedli do kruhu. Potom postupně každý na někoho ukáže. Na koho je ukázáno, ten také na někoho ukáže, ale nesmí ukázat zpátky na toho, kdo na něj ukazuje. Řetězec se ukončí tak, že poslední vybraný ukáže na prvního. Nyní poprosíme děti, aby si zapamatovali, na koho ukazují. Tomuto kamarádovi se nebudou obdivovat jako domýšlivci, ale pokusí se jej pěkně pochválit za něco pěkného nebo užitečného. Hra končí, když je pochválen poslední člen řetězce (tedy první člen).

Hra: I. Bomba – štít: vyzveme děti, aby opět na někoho postupně ukázali a vytvořili opět zamotaný řetězec. Tentokrát si ale každý musí zapamatovat nejen, na koho ukazuje, ale také toho, kdo ukazuje na něj. Každý si tedy pamatuje dva členy skupiny. Hra se jmenuje bomba štít a je to pohybová hra. Ten, kdo na člena ukazuje je pro tohoto člena bomba a ten, koho si člen vybral, mu tvoří štít. Každý se snaží se dostat do takové pozice, aby mezi ním a bombou byl štít. Tato hra se většinou změní ve zmatené pobíhání plné paniky a pro děti mladšího školního věku je ideální pro vybití přebytečné energie.

II. V kapitole o domýšlivci se tleská. Ukážeme dětem, že tleskat se nemusí jenom rukama. Vybídeme děti, aby se pokusili tleskat nohama – chodidly o sebe. Potom se zeptáme na další nápady, jak můžeme tleskat. (Některé možnosti: jemně pleskat rukou o čelo, tleskat o sebe hřbety rukou nebo v kombinaci hřbet jedné ruky a dlaň druhé ruky, pleskání do stehen apod.)

Výtvarná činnost: vrátíme se k podivnému klobouku, který měl domýšlivec na hlavě. Rozdáme dětem čepice a klobouky, nebo si každý vezme vlastní pokrývku hlavy ze šatny. Představíme dětem pestré materiály a způsoby, jak se s nimi dá pracovat. Vysvětlíme dětem, jak materiály připevňovat pomocí spínacích špendlíků a lepící pásky. Upozorníme je, že jsme po celou dobu vyrábění plně k dispozici, kdyby někdo potřeboval s čímkoliv pomoc. Nyní můžeme zadat téma: ozdobte svoje čepice nebo klobouky tak, aby vypadaly velice zajímavě, netradičně a pokud možno co nejoriginálněji.

Když má každý vyrobený svůj nový klobouk, uspořádáme módní přehlídku, kde se po smeknutí tleská všemi možnými způsoby z minulé hry.

11.9 Pijan

Kapitola: dvanáctá

Rozvíjené hodnoty a procvičované dovednosti: fantazie

Pomůcky: džbán s vodou, skleněné láhve bez víčka, různé skleničky a některé skleničky stejného druhu, malé lžičky, kbelík, hadr,

Aktivita: I. Pro vybití přebytečné energie si děti zahrají anglickou honičku. Baba se předává klasickým způsobem – dotykem, ale tento člověk nejen že má babu, ale ještě se při honění ostatních musí na místě, kde mu byla baba předána, držet nějakou částí těla. Děti budou kulhat, poskakovat a vůbec celá honička je velice legrační. Kdo si už nemůže všechna místa předání baby držet, ten vypadává a jde si sednout na určené místo. Doporučuji si ji zahrát několikrát, protože v dalších kolech hry se děti snaží předat babu a zasáhnout různá místa na těle druhého hráče.

II. Těsně po honičce vyzveme děti, ať si lehnou na koberec a zavřou oči. Dbáme na to, aby každý ležel uvolněně, na zádech s rukama i nohama v uvolněné poloze. Nyní děti mají možnost si odpočinout a vydýchat se. Zatím co děti relaxují – vezme vychovatel jednu vodou naplněnou sklenku a lžičkou lehce zavadí o stěnu sklenky tak, aby se potichu rozezvučela po třídě. Znovu upozorníme děti, aby vydržely a poslouchaly se zavřenýma očima. Vychovatel se opatrně prochází po místnosti mezi dětmi a hraje na sklenku.

Povídání: až si děti odpočinou, sednou si do kruhu a přečteme kapitolu o pijanovi. Následující úkol dětí bude vymyslet, proč se pijan stydí a co všechno chce zapomenout. Vybídneme děti, ať vymyslí pijanův příběh. Ptáme se: Jak se jmenuje? Co dělal? Kde bydlel? Jakou má rodinu? Jaké má přátele? Co se stalo? Na tyto otázky existuje mnoho odpovědí. Motivujeme děti, ať odpovídají nejen z oblasti reálných scénářů, ale ať popustí uzdu své fantazii.

Činnost⁷⁵: na stůl připravíme různé skleněné lahve a sklenice a ze džbánu do nich naléváme různé množství vody. Ťukáme do skleniček a lahví malou lžičkou a ukazujeme dětem, jak se tón mění. Potom předáme „sklenko-hru“ dětem a postupně je necháme si hrát. Děti nejprve zkouší techniku hry, potom zkouší, jak se tón mění v závislosti na přilévání nebo odlévání vody. Když si každý tyto nástroje vyzkouší, můžeme začít s muzicírováním. Nejdříve hrají jednotlivci, potom dvojice a na závěr můžeme složit velký orchestr, kdy si každý hráč jako svůj nástroj vybere jednu sklenku nebo láhev.

⁷⁵ Srov. PAUSERWANG, E. *100 her k rozvoji tvořivosti v mladším školním věku*. s. 101.

Další možnosti: činnost můžeme koncipovat jako hudební hádanku, kdy děti se musí pokusit svým hlasem zazpívat stejný tón, jako vzniká při ťuknutí do skleničky.

11.10 Byznysmen

Kapitola: třináctá

Rozvíjené hodnoty a procvičované dovednosti: spolupráce, fantazie, jemné motoriky

Pomůcky: čtyři archy balícího papíru (tak velké, aby se na ně mohla nakreslit silueta dítěte v životní velikosti), barevné fixy, nůžky, papíry formátu A4, pastelky, šátek na zavázání očí, lepidlo

Aktivita: vybereme nebo vylosujeme dvě děti, které si lehnou na velké kusy balícího papíru. Vyzveme ostatní děti, aby si každý vzal fixu. Potom děti rozdělíme do dvou skupin – ke každému plakátu bude patřit jedna skupina. Dbáme na to, ať děti rovnoměrně obklopí plakát. Nyní zadáme, ať opatrně spolužáka obkreslí a dobře dbají na propojení všech čar (děti musí pracovat jako tým).

Hra: I. Nyní zadáme dětem novou honičku, která se jmenuje „objímací“. Určíme, kdo bude mít babu. Baba honí ostatní děti. Před babou se lze zachránit tak, že někoho obejmeme. Pokud se tak nestane, baba se běžným způsobem předává. V první fázi hry děti spíše hledají oběti jako domeček, ale později je vyzveme (pokud tak děti nečiní), aby se svým obětí snažily vyjít vstříc oběti a někoho tak zachránit.

II. Protože potřebujeme hodně času na přípravu následné činnosti, zahrajeme si ještě jednu hru – Na letadlo. Nejdřív se zeptáme, jestli děti znají slovo navigace nebo navigátor. Vysvětlíme, že každé letadlo potřebuje dobrého navigátora. Vybereme první dvojici, kde jeden se stane navigátorem a druhý letadlem. Letadlo si zaváže oči. Nyní musí všechny děti dávat pozor. Celá skupina si nyní

určí navigační signály, které se nesmí podobat klasickým povelům určující směr. Např. – zaštkání znamená doprava, kokrhání doleva apod. Určíme i signál pro zastavení. Když každý zná tajné signály, může hra začít. Slepé letadlo je navigováno navigátorem prostřednictvím speciálních signálů a snaží se tak někoho ulovit. Pro bezpečnější hru můžeme vyzvat děti, aby každý lezl po čtyřech. (Tak má letadlo možnost slyšet pohybující se děti). Koho se letadlo dotkne, ten vypadává. Když dvojice letadlo a navigátor polapí všechny děti a zbývají poslední dvě, vymění se role – vítězové jsou navigátor a letadlo a hrajeme znovu.

Poznámka: během her musí vychovatel vystříhnout siluety dvou dětí a opatrně je obkreslit na další papír. Vystřiženou siluetu vychovatel rozstříhá na větší kousky tak, aby vznikla jednoduchá skládanka – puzzle. Jednotlivé díly opatříme z jedné strany různými znaky – mohou to být čísla, písmenka abecedy, ale také písmenka řecké abecedy nebo různé symboly. Tyto symboly vychovatel nakreslí i na nerozstříhanou siluetu na plakátě tak, aby bylo možné přiložením skládanky k symbolu najít správné místo vystřižené části ve skládance.

Povídání: aby si děti po náročných hrách odpočinuly, přečteme kapitolu z knihy o byznysmenovi... o jeho věčném počítání a o číslech. Povídáme si s dětmi o tom, jaký byl a o tom, co mu řekl malý princ. Dále se děti ptáme na čísla, jestli jsou čísla užitečná, jestli člověku v životě pomáhají.

Aktivita: rozdáme dětem ústřížky skládanek (nebo je schováme po místnosti, aby je museli hledat) a vyzveme je, ať pastelkami nebo fixací na stranu bez značky napíší – pokud možno co nejrychleji nějaká čísla nebo čmáranice. Tato činnost by měla být zaměřena především na uvolnění ruky, děti mají být velice brzy hotové. Potom, co každý pokreslil nebo popsal část nebo části skládanky, vybědneme děti, ať se podívají na znaky na druhé straně skládanky. Stejně znaky jim ukážeme i na siluetě na plakátě. Vybědneme děti, ať spolupracují a znovu složí siluetu ze skládankových částí tak, aby znak byl přilepen směrem dolů. Silueta se potom bude skládat z nejrůznějších popsaných částí, z mnoha čísel a znaků.

Když děti úspěšně složí siluetu, pochválíme je a podíváme se na výsledek – možná že právě takhle by vypadal malý princ v očích byznysmena.

Výtvarná činnost: nyní už víme, že čísla nejsou všechno. Upozorníme děti, že někdy nám čísla můžou dost pomoci – jako znaky pomohly ke složení skládanky. Rozdáme dětem papíry formátu A4, pastelky a fixy a vyzveme je, ať každý vymyslí svoje vlastní znaky pro čísla (0, 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9) nebo abecedu. Upozorníme, že znaky mohou být jakkoliv originální, barevné, legrační apod. Na závěr činnosti (nebo druhý den) si všechna čísla s dětmi prohlížíme.

11.11 Lampář

Kapitola: čtrnáctá

Rozvíjené hodnoty a procvičované dovednosti: prosociálnost, přátelství ve skupině

Pomůcky: svíčka bezpečně ukotvená ve stojánku, sirky, závěsy na okna, čajové svíčky s barevným voskem (počet podle počtu dětí), malé pestrobarevné korálky, pastelky a tužky, čtvrtky formátu A4, malé papírky na losování, klobouk nebo osudí

Povídání: hned na začátek si přečteme kapitolu o Lampáři. Potom zatemníme okna závěsy, posadíme se s dětmi do kruhu a zapálíme svíčku. Chvilí si s dětmi svíčku prohlížíme. Potom si povídáme o minutovém intervalu – jestli je to dlouhá chvíle nebo krátká chvíle, co se může za minutu odehrát a děti vymýšlejí různé nápady. Když je dokonale navozena trochu tajemná atmosféra, řekneme dětem, že je tato svíčka kouzelná. Budeme si tuto svíčku mezi sebou předávat a každý z nás bude mít celou minutu na to, aby druhému kamarádovi tuto svíčku předal s přáním nebo s poselstvím, které kamarádovi patří. Aby si to děti měly možnost dobře promyslet, necháme je minutu v tichu přemýšlet. Potom necháme mezi dětmi kolovat svíčku a dbáme na to, aby se nikomu nic nestalo. Hra končí, když svíčka dokoluje po kruhu zpět k výchozímu bodu.

Aktivita: před následující aktivitou musí vychovatel schovat nezapálené čajové barevné svíčky – pro každé dítě jinou barvu. Na papírky na losování napíšeme

všechny barvy svíček a vložíme je několikrát přeložené do osudí. Každé dítě si postupně vylosuje papírek s barvou, kterou musí najít. Skrýší je několik. Pokud někdo narazí na svíčku jiné barvy, neměl by to nikomu prozrazovat. Počkáme, až všechny děti najdou svíčky svých barev. Teritorium, na kterém budeme schovávat, můžeme při větším počtu dětí rozšířit i na šatnu apod. Pokud nějaké dítě nemůže svou barvu najít, pomohou mu jiné děti, které už svou barevnou svíčku mají.

Výtvarná činnost: zapálíme všechny svíčky na bezpečném místě – např. na stole vychovatelky a necháme je, aby se dostatečně rozehřál jejich vosk. Mezitím rozdáme dětem papíry a pestrobarevné drobné korálky, tužky a pastelky. Vysvětlíme dětem, že jestli chtějí pracovat touto zajímavou technikou, musí být velice opatrní – zvláště pak k horkému vosku. Když dětem dobře vysvětlíme pravidla bezpečnosti, vyzveme je, ať se po jednom hlásí a vybrají si dvě nebo tři barev svíček, se kterými budou pracovat. Ostatní děti si zatím vybírají barvy korálků, které budou používat. Na každou čtvrtku – podle přání děti vychovatel nakape trochu vosku tak, aby vznikl nějaký tvar. Počkáme, až vosk trochu zaschne a potom umožníme dětem, aby do něj naaranžovali drobné korálky – např. jako oko apod.

Když mají všechny děti před sebou dobře zaschlou skvrnu, zeptáme se jich, co jim tato vosková skvrna nebo kapka s korálky připomíná, případně jak by se dala dotvořit a proměnit např. v tělo nějakého zvířete. Po přednesení nápadů vyzveme děti, ať je realizují a dokreslí k vosku nohy, ruce, hlavu apod.

Poznámka: pokud děti činnost baví, můžeme jim přilévat další barvy vosku, které můžeme nalévat i do blízkosti jiných skvrn, aby vznikly vícebarevné obrazce.

Pokud máme málo rozehřátého vosku, vznikají jen malé obrázky, které potom můžeme opatrně vystříhnout a společně s dětmi např. nalepit na společný papír a dokreslit pozadí, krajinu apod.

11.12 Země

Kapitola: šestnáctá a můžeme propojit s částí sedmnácté... až k textu o hvězdách.

Rozvíjené hodnoty a procvičované dovednosti: zručnost, jemná motorika

Pomůcky: barevné papíry a čistě bílé papíry, nůžky, lepicí páska, nit a jehla, lepidlo

Aktivita: hned na začátku tohoto programu řekneme dětem, ať se chytí za ruce a vytvoří tak řetězec. Vychovatel celý řetězec povede po celé budově školy – až do nejhořejších pater, do tělocvičny, do šaten a do některých kabinetů. Přitom bude vyprávět o navštěvování různých hvězd nebo planet – tato procházka by totiž měla symbolizovat výlet do vesmíru. V průběhu procházky se jmenovitě ptáme dětí: na kterou planetu se nyní vydáme? apod.

Povídání: nejdřív si s dětmi povídáme o tom, kam jsme se dnes vydali na výlet a co všechno jsme viděli. Potom přečteme úryvky z knihy. Zejména se zaměříme na text o hvězdách. Zeptáme se dětí, jak si představují hvězdy, kdyby je měly možnost vidět zblízka, dotknout se jich, apod. Dbáme na to, aby každé dítě popsalo svou představu.

Výtvarná činnost: pro následující činnost bude pro děti motivací výzdoba družiny – stropu pomocí lepicí pásky.

Nejdřív musíme dětem ukázat, jakým způsobem si musí připravit papíry – připravit si čtverec a několikrát jej pravidelně přeložit, až vznikne malý trojúhelník. Do tohoto trojúhelníku různě stříháme a vystřihujeme malé tvary, aby vznikla hvězda. (Celý postup dětem názorně předvedeme!). Každé dítě vystřihne alespoň dvě hvězdy různých barev. Každou hvězdu nalepíme na jinak barevný papír lepidlem. Na zadní stranu hotových hvězd vychovatel pomocí lepicí pásky na několika místech připevní nit, za kterou celé dílko pověsí na strop. Hvězdy by měly být pověšeny tak, aby zadní strana – tedy pouze barevný papír – směřovala ke stropu a strana s hvězdou směřovala dolů.

Další možnosti: ukážeme dětem, že mohou kombinovat různé barvy i různé velikosti papírů. Když je místnost vyzdobena, můžeme si s dětmi lehnout na koberec a dívat se na hvězdy, vyprávět si příběhy – např. každý popíše život na své hvězdě.

11.13 Had

Kapitola: sedmnáctá

Rozvíjené hodnoty a procvičované dovednosti: obratnost, tvořivost, spolupráce

Pomůcky: jednoduše ušité látkové pytle nebo velké papírové pytle, fixy a foukací fixy na textil, plakátové barvy, barevné fixy, tužky

Aktivita: první aktivita je na principu honičky všichni proti všem. Každý hráč hraje za sebe roli baby i ohroženého hráče. Každý hráč má tři životy. Všechny děti se promění v hady, kteří nepřetržitě syčí a pohybují se po prostoru. Pokud chtějí někoho uštknout, musí ho jemně píchnout ukazováčkem mezi lopatky a vydat přitom zvuk nikoliv „s“ ale „š“. Samozřejmě každý hráč zároveň brání svoje partie mezi lopatkami před ostatními hráči. Pokud je hráč zasažen třikrát – ztratí své tři životy, vypadává ze hry a jde si sednout na určité místo. Dbáme na to, aby dechové cvičení v podobě syčení u dětí mělo správnou podobu. (S by nemělo být příliš slabé, mělo by mít rovnoměrný zvuk. Při zvuku „š“ by se měla zapojit bránice) Modifikací na dechové cvičení může být honička mašinek na principu stejných pravidel, ale vydávané zvuky by byly s a š ve staccatu (jednotlivé hlásky jsou od sebe výrazně odděleny).

Povídání: přečteme si kapitulu, kdy malý princ potká hada. Povídáme si s dětmi o tom, jak mohl ten had vypadat a jakou má moc.

Výtvarná činnost: ukážeme dětem látkové a papírové pytle a vyzveme některé děti, aby si do nich vlezly a pokusily se pohybovat – např. skákat z místa na místo, plazit se, válet sudy apod. Řekneme dětem, že se brzy promění v závodivé hady. Nejdřív ale musí vymalovat hadí kůži na pomyslné kůže hadů (pytlů). Rozdělíme děti do několika skupinek – podle počtu pytlů a necháme je vyzdobit jejich povrch barvami a ornamenty. Když jsou pytle připravené k závodění, necháme děti ještě jednou vyzkoušet různé techniky pohybu v pytlích a potom pořádné jednoduché závody.

Poznámka: závody by měly probíhat v místnosti s kobercem, aby se děti nezranily. Motivací může být i slíbená drobná odměna pro vítěze závodu.

11.14 Ozvěna

Kapitola: devatenáctá

Rozvíjené hodnoty a procvičované dovednosti: hudebnost, postřeh,

Pomůcky: obrázek gramofonu, šátek na zavázání očí, kartónové trubičky (např. od toaletního papíru a od papírových kuchyňských utěrek), krabice různých velikostí, krabičky, různá pouzdra (např. z kinder vajíčka), rýže, čočka, apod. Můžeme přinést i různé druhy zeleniny – papriky, kokosový oříšek apod.; pro ozdobení nástrojů můžeme nabídnout barevné lepící papíry nebo samolepky apod.

Aktivita: řekneme dětem, že dnešní hodina bude plná hudby a zpívání. Hned první hra se jmenuje na starý gramofon. Vybereme všem známou lidovou písničku. Nejdříve si ji zazpíváme všichni dohromady. Potom si všechny děti stoupnou do kruhu a písničku si zazpívají ještě jednou, ale při plynulé chůzi po kruhu. Řekneme dětem, že se nyní proměňují ve starý gramofon (děti asi už nebudou vědět, co toto slovo znamená. Proto jim gramofon popíšeme, nebo ukážeme na obrázku. Také vysvětlíme, jak gramofon funguje, jak může zrychlovat nebo zpomalovat). Nyní začnou děti znovu zpívat písničku a chodit po kruhu. Po chvíli řekneme: gramofonu dochází síly...a děti musí reagovat zpomalením pohybu i zpomalení písničky. Dále říkáme: gramofon je již pořádku nebo gramofon nabírá vyšší rychlost.

Povídání: přečteme si kapitulu o ozvěně. Potom bez jakékoliv přípravy vychovatel zavolá nějakou větu z této kapitoly a dá si ruku k uchu – čeká na odpověď. Pohledem děti vyzve, aby jeho větu zopakovaly. Po kruhu každý něco zavolá a všichni musí – jako ozvěna odpovídat. Až se slovo dostane zpátky k vychovateli, zazpívá vychovatel krátký melodický motiv. Tento motiv děti

zopakují. Nyní necháme opět kolovat slovo mezi dětmi, které zpívají různé krátké motivy. (chlapci nás překvapí melodiemi z hokejových stadionů)

Hra: vybereme jednoho člena, kterému zavážeme oči. V době, kdy vychovatel zavazuje žákovi oči, si ostatní děti vymění místa v kruhu, aby dotyčný nevěděl, kde kdo sedí. Následující hra je velice legrační. Jmenuje se „na slepého vnoučka“. Uprostřed kruhu sedí žák se zavázanýma očima. Přiblíží se k někomu, kdo sedí v kruhu a řekne: babičko, zazpívej mi; nyní vyzvané dítě musí zazpívat úryvek jakékoliv písničky změněným hlasem, aby uprostřed sedící člověk zpívajícího nepoznal. Když jej pozná, tak se role mění a děti v kruhu si opět vymění místa.

Činnost: řekneme dětem, že dnes budeme dávat dohromady kapelu. Každý potřebuje nějaký hudební nástroj. Představíme dětem všechny přístupné materiály a možnosti, jak si mohou vyrábět nástroje. Dokonce můžeme ťukat o sebe dvěma papírkami, které také budou vydávat zajímavý zvuk.

Další možnosti: když jsou všechny nástroje vyrobené a ozdobené, můžeme jimi doprovodit nějakou lidovou píseň. Pro začáteční cvičení kapely bychom měli zopakovat princip ozvěny.

11.15 Růže

Kapitola: dvacátá

Rozvíjené hodnoty a procvičované dovednosti: slovní zásoba, jemná motorika, tvořivost

Pomůcky: pořízené fotografie z programu o květině, modelína, plastové podložky, zajímavé předměty zanechávající zajímavý otisk (např. víčka od fixy, náprstek, korálky apod.), obrázek růže, zelený krepový papír, vystřižené papírové kytičky (jednoduchý obrys), tužky, losovací osudí, papírky se jmény dětí (každé jméno je napsáno alespoň třikrát), spínací špendlíky, velký plakát, zelená barva (např. z anilínových barev), nůžky, papíry formátu A4, lepidlo, pastelky

Hra: rozdáme dětem několik papírků ve tvaru květiny a tužky. Potom dáme každému vylosovat z osudí tři papírky s různými jmény spolužáků. Úkolem každého nyní je napsat na papírovou kytičku alespoň jednu hezkou vlastnost spolužáka (resp. spolužáků), kterého si dotyčný vylosoval. Když všechny děti mají kytičky připravené, opatří je spínacím špendlíkem a opatrně připevní na záda vybraných spolužáků. Na konci hry si navzájem čteme vlastnosti, které mají děti připnuté a povídáme si o nich.

Povídání: přečteme si dvacátou kapitolu. Potom necháme mezi dětmi kolovat fotografie květin, které vznikly v předchozím programu. Připomeneme, že děti tvořily divotvornou vesmírnou květinu a nyní se dozvídáme, že to byla jenom růže. Povídáme si o tom, jestli je někdo zklamaný. Připomeneme také, jaké přívlastky květině děti dávaly, jak si jí představovaly. Potom dětem ukážeme obrázek růže a zeptáme se jich, jak by tuto květinu popsaly (jak voní, jak vysoká může být, jaká je, apod.).

Výtvarná činnost: I. Děti si mezi sebou rozdají plastové podložky a modelínu. Předměty pro tvoření otisků necháme přístupné na jednom místě. Vybidněme děti, ať si nejprve zpracují modelínu v ruce. Potom je vybidněme, ať vymodelují květinu, tak, aby se do ní mohlo tiskát otisky malých předmětů. Potom nabídneme dětem předměty, aby do modelíny mohly vtiskávat různé tvary. Na závěr rozložíme na stůl kus zeleného krepového papíru a poskládáme na něj všechny vytvořené květiny.

Další možnosti: pokud nemáme dostatečné množství věcí pro otiskování do modelíny, můžeme využít např. prstů na ruku, lokte a dalších částí těla. Dbáme ale na to, aby výsledek stále vypadal jako květina.

II. Řekneme dětem, že společně vyrobíme dárek pro druhé oddělení družiny v podobě velkého plakátu. Ještě jednou se vrátíme k tématu mnoha stejných růží a jedné jedinečné květiny, které se vyskytlo v pohádce. Nejdříve děti velký plakát nabarví zelenou barvou, aby nikde nezůstala bílá místa. Než celý plakát uschne, vysvětlíme si princip: na plakát přilepíme mnoho různých kytiček – žádná z nich se nesmí podobat té druhé. Musí být každá jiná. Jenom jediná kytička se bude na

plakátě vyskytovat dvakrát. Úkolem toho, kdo se potom na plakát bude dívat, bude najít dvě stejné kytičky mezi množstvím ostatních květů.

Nyní pobídneme děti, ať tužkami a pastelkami nakreslí mnoho kytiček tak, aby byla každá jiná. Jedno dítě pověříme, aby nakreslilo jeden květ dvakrát. Když máme nakreslené dostatečné množství kytiček, vystříhneme je a rovnoměrně nalepíme na zelený plakát lepidlem tak, aby stejné květiny nebyly u sebe. Hotový plakát necháme dobře zaschnout a druhý den jej předáme jako dárek dětem druhého oddělení družiny.

11.16 Liška

Kapitola: jednadvacátá

Rozvíjené hodnoty a procvičované dovednosti: spontánní pohyb, rytmické cítění, slovní zásoba

Pomůcky: rytmické nástroje – např. bubínek, hudební nástroj, anilínové barvy, štětce, voda, kelímky na vodu, kontura (např. ze sady barev na sklo), čtvrtky formátu A3

Aktivita: první hra se jmenuje „na lišku a na slepici“ a je to honička. Děti vytvoří dvojice. Každá dvojice se chytne za obě ruce, čímž vytvoří domeček. Jednu dvojici určíme jako Lišku a slepici. Samozřejmě liška honí slepici, která má možnost se schovat do jednoho z domečků: vlezte a připojí se k jednomu z dvojice. Ten, který dvojici právě ztratil, se stává novou slepicí a musí utíkat před liškou. Abychom hru ozvláštnili, vyzveme děti, ať honící se pár na sebe volá – např. liška: já tě chytím, já si tě usmažím na pánvi, ...apod.; slepice: nechytíš mě, nechytíš!, máš pomalé nožičky, ...apod. Motivujeme děti jednak k originálním větám a také ke správnému používání hlasu – volání by mělo být hezky srozumitelné s dobrou artikulací a dostatečně nahlas. V případě, že liška slepici chytne, vymění si role – z lišky je zajíc a ze slepice liška.

Povídání: Přečteme dětem kapitolu o lišce. Potom si povídáme o tom, jestli má někdo doma ochočené zvířátko, jak se k němu chová a jestli se o takové zvířátko musíme nějak starat. Pokud děti povídání baví, můžeme jim dát po kruhu kolovat nějaký předmět a zeptat se jich, co je neviditelné očím a je viditelné srdcem. Kdo bude mít v ruce předmět, ten mluví. První odpovědi budou možná rozpačité, ale pokud dáme dětem dost prostoru a důvěry, překvapí nás zajímavými názory.

Hra: nyní se vrátíme k tématu divokých a ochočených zvířat. Řekneme dětem, že máme kouzelný proutek, kterým všechny děti právě měníme na zvířátka. Každý si vymyslí, jaké bude zvíře a jak se toto zvíře pohybuje nebo jak tančí. Když budeme hrát na bubínek, bude to znamení, že jsou všechna zvířata ještě divoká – neochočená a musí se podle toho pohybovat po prostoru. Podle rytmu bubínku budou zvířátka chodit pomalu, rychle nebo budou utíkat. Signál pro ztvárnění ochočených zvířat by měl být kontrastní – např. rolničky, které opět udávají rytmus a tempo pohybu všech zvířátek. Děti mohou svá zvířátka měnit po každém kole, ať si zkusí co nejvíce pohybů. Pro druhé kolo hry můžeme využít klavír nebo kytaru (nebo jiný nástroj, který vychovatel ovládá) a domluvíme si s dětmi nové signály – např. dvě kontrastní písničky.

Další možnost: můžeme bubínek a rolničky postupně předávat mezi dětmi, ať si každý vyzkouší určovat rytmus pro pohyby ostatních.

Výtvarná činnost: rozdáme dětem výtvarné potřeby a papíry a vybídeme je, ať pokreslí celou plochu papíru např. nějakou zajímavou barevnou krajinou. Po dokončení a zaschnutí obrázků rozdáme dětem kontury a vybídeme je, ať si pořádně prohlídnou svoji krajinu. Nyní zadáme, ať najdou na papíře nejvhodnější místo, kam umístí zvířátko, které nakreslí černou konturou.

11.17 Žízeň

Kapitola: čtyřicetá

Rozvíjené hodnoty a procvičované dovednosti: fantazie

Pomůcky: temperové barvy v tubách, štětce, barevné třpytky, nitě, vlna, kelímky na vodu, trochu vody, čtvrtky formátu A3

Povídání: řekneme dětem, že dnešní hodina bude trochu strašidelná. Potom se děti zeptáme, čeho se bojí a proč a také jak si asi představují strach. Motivujeme děti promýšlet i detaily. Také se můžeme zaměřit na věci, které nutně k životu potřebujeme (voda, vzduch,...) a povídat si o nich.

Motivace: děti se posadí do kruhu a všichni zavřou oči. Každý po kruhu bude nyní postupně vydávat různé strašidelné zvuky. Potom se děti budou zapojovat postupně až vznikne orchestr strašidel. Vybídneme děti, ať jsou jejich zvuky co nejrozmanitější, ať používají i hru na tělo nebo zakrývání úst, práci s lehce ozvučeným dechem apod.

Čtení: přečteme kapitolu z malého prince. Můžeme vybídnout děti, aby vhodně zvuky doprovázely čtený text – pro lepší pochopení jej můžeme přečíst dvakrát (jednou orientačně bez zvuků a podruhé se zvuky).

Výtvarná činnost: dnes jednoduše zadáme otázku: jak vypadá žízeň? Necháme děti chvíli přemýšlet a mezitím jim ukážeme práci s temperovými barvami – upozorníme na to, že se téměř nemusí používat voda, že mohou malovat barvou přímo z tuby. Rozdáme výtvarné potřeby. Ukážeme dětem, že do silnější vrstvy tempery před zaschnutím bude možné sypat třpytky nebo používat různé další materiály (vatu, nitě, vlnu, apod.). Pokud si děti vyžádají jiné materiály, dáme jim je.

Další možnosti: s již hotovými obrázky můžeme druhý den cvičit nebo tančit na strašidelném bále nebo je využít k dalším hrám.

11.18 Voda

Kapitola: pětadvacátá

Rozvíjené hodnoty a procvičované dovednosti: pohybově-taneční dovednosti na hudbu

Pomůcky: šátky, CD přehrávač, CD s vhodnou hudbou, gymnastické stuhy (dlouhé asi 2,5 – 3 metru, připevněné k dřevěnému nebo k plastovému držáku), foukací fixy na textil, fixy na textil apod., klubka vlny, volné stuhy, alobal, lepicí páska a další zajímavé materiály

Hra: dnešní činnost musí vychovatel dopředu připravit. Po místnosti rozestaví stoly a židle a prostřednictvím vláknů klubíčka nebo několika klubek vytvoří cestu ke studně. Po vytvořené cestě potom děti půjdou a budou se držet jenom vláknem. To by je mělo vést různě po místnosti družiny bezpečnou cestou. Vlákno můžeme místy namočit nebo jej např. obalit alobalem, lepicí páskou apod., aby bylo na dotek zajímavější.

Když přijdou děti před družinu, řekne jim vychovatel, že dnes se musí každý z nich vyjít do pouště hledat studnu. Připravenými šátky dětem zavážeme oči a jednotlivě je vpouštíme do místnosti se stuhami a vlákny. V místnosti by již měla hrát hudba, aby byl zážitek umocněn. Každý, kdo úspěšně dojde na konec, si může potichu sundat šátek z očí a potichu čeká na ostatní hledače studny.

Povídání: přečteme dětem kapitolu o nalezené studně a povídáme si o vodě, o jejím významu pro lidstvo i pro zvířata. Nezapomeneme na podněty z oblasti ekologie.

Činnost: I. Nyní rozdáme dětem pestrobarevné gymnastické stuhy, pustíme zajímavou hudbu a necháme je chvíli se stuhami tancovat, vytvářet ve vzduchu různé obrazce pohybem stuhy. Do druhé ruky můžeme dětem přidat lehký šátek, který si můžou přivázat na zápěstí. Každý pohyb tak bude doprovázen efektním chvěním šátku i gymnastické stuhy.

II. Když si děti vyzkouší techniku práce se šátkem a se stuhami, povíme jim, že brzy budeme tančit, jakoby tančila životodárná voda. Necháme děti, ať se posadí k pracovním stolům, kam připravíme fixy na textil i foukací fixy na textil. Nyní bude mít každý možnost svou stuhu nebo šátek vyzdobit tak, aby tanec vody byl krásný a plný barev. Vyzveme děti, ať jakoukoliv technikou vyzdobí svou stuhu nebo šátek.

III. Nyní si s dětmi volný tanec na hudbu zopakujeme, ale již s pomocí vyzdobených šátků a stuh. Vybidneme děti, ať na určitou pasáž hudby tancují v kruhu, aby byl vytvořen dojem studánky.

Další možnost: jako studánku můžeme uprostřed tance doprostřed místnosti uložit například ošatku s modrým šátkem, kam můžeme vložit např. oblázky, kamínky, apod. Do této ošatky můžeme vložit malé papírky ve tvaru kapek, na které děti budou mít možnost při počátečním povídání nakreslit nebo napsat, proč je voda tak důležitá, nebo jaká voda může být.

11.19 Had a konec

Kapitola: šestadvacátá a sedmadvacátá

Rozvíjené hodnoty a procvičované dovednosti: paměť

Pomůcky: papíry formátu A4, pastelky, fixy a vodové barvy, rytmický nástroj, nit, jehla

Hra: hra se jmenuje „na sochy“ a spočívá v tom, že děti se během bubnování nebo během hry na nějaký rytmický či hudební nástroj různě pohybují po místnosti. Pokud nemáme k dispozici žádný nástroj, postačí tleskání. Děti se v rytmu pohybují – buď pomalu, nebo rychle – jak udává tempo nástroje nebo tleskání. Vychovatel dokonce může zadat téma, na která se děti budou pohybovat. (Tato témata by nenásilně měla připomínat oblasti, se kterými jsme se setkali v knížce: např.: pohybujte se jako zamyšlení matematici, jako zvířátka, jako císař apod.). Hlavním úkolem všech hráčů je, zůstat v pozici kamenné sochy, jakmile se rytmus zastaví. Tato pozice může být legrační, ale opravdu by měla být zastavením z předchozího pohybu. Při zastavení můžeme děti vyzvat – chvíli uvolněte svou pozici a všichni se podívejte na tohoto člena skupiny a na jeho zajímavou sochu. Potom, co si jej všichni prohlídnou, hra pokračuje.

Povídání: přečteme dětem závěrečné kapitoly knihy a necháme je přitom odpočívat v libovolné jim příjemné poloze na koberci. Potom děti vyzveme, ať

vyjmenují různé věci, lidi nebo zvířata a moudrosti, se kterými jsme se v knížce o malém princí seznámili. Potom si děti sednou k pracovním stolům. Stejně jako jsme hráli na živé sochy, budeme nyní kreslit zastavený kousek z příběhu.

Výtvarná činnost: řekneme dětem, že dnes společně nakreslíme malou knížku o malém princí⁷⁶. Jednotlivá témata mezi dětmi rozdělíme a nabídneme jim různé výtvarné techniky, kterými mohou pracovat. Když má každý rozmyšlené téma i techniku, rozdáme papíry formátu A4, které děti musí přeložit uprostřed na půlku. Vyzveme děti, ať kreslí nebo malují vždy na druhou polovinu. Když budou obrázky hotové, vytvoříme z nich pomocí nitě a jehly malou knihu. Na volné stránky můžeme doplnit úryvky z textu nebo můžeme použít postřehy a nápady dětí, které si s obrázkem spojují.

Další možnosti: pro výrobu desek na tuto knížku vyčleníme speciální hodinu. Na výrobě desek by se měli podílet všichni. Kniha by potom měla být dětem k dispozici pro další měsíce – např. jako vzpomínka, kterou si mohou připomínat během odpočinkových aktivit v odpoledních hodinách.

12 Výsledky

Za největší úspěch, který se povedl již během prvních projektů, zařazují obrovský zvrat ve výtvarné činnosti chlapce Fandy. Jeho první obrázek na formátu A4 se krčil v levém dolním rohu (viz příloha). O několik dní později jsme kreslili stromy baobaby, jejichž kreslení předcházelo pohybové cvičení. Snad právě díky tomuto propojení (kdy si děti vyzkoušely, jak strom roste a svým tělem znázorňovaly nejdříve malý a později obrovský strom) bylo následně kreslení tohoto tématu velice úspěšné. Tentokrát měl Fanda před sebou formát A3. Zeptala jsem se dětí, kdo chce kreslit malý baobab, kdo střední baobab a kdo si troufne na obrovský strom, který může svými kořeny roztrhnout i planetu. Většina chlapců – stejně jako Fandu právě tato poslední možnost inspirovala. Děti se úkolu zhostily výborně a každý nakreslil baobab podle své fantazie. Pravda – našli se i realisti, kteří „pohrdli“ lákavými barvami a strom baobab nakreslili více méně jako

⁷⁶ Srov. PAUSERWANG, E. *100 her k rozvoji tvořivosti v mladším školním věku*. s. 24.

obyčejný mohutný strom. Podobně se zhostil úkolu i Fanda, ale hlavním pokrokem bylo zaplnění formátu A3 zcela jiným způsobem, než byl jeho předchozí standard. (viz příloha)

Závěr

Ačkoliv jsem to nepředpokládala, moje práce mě dovedla ke dvojímu vyústění závěru. První část závěru tvoří reflexe výtvarného projektu a druhá část reaguje na podmínky na českých školách, ve kterých k rozvíjení tvořivosti dochází.

Reflexe

Projekty, které jsem pro děti vytvářela, vznikaly velice spontánně. Více méně mě nejvíce motivovala úspěšnost předchozího programu a nadšení dětí spojené s touhou po něčem novém. Nápady ke mně přicházely dokonce i v noci. Práce pro děti a s dětmi byla zábavná, ale na druhou stranu velice vyčerpávající. Právě výše zmiňovaná volnější atmosféra vždy znamenala určitou úroveň hluku, na který si asi každý vychovatel musí zvyknout. Nikdy se mi nestalo, že by některý z programů u dětí vyloženě propadl. Přípravovala jsem je tak, aby byly zajímavé pro děti i pro mě. Jediným faktorem, který mohl činnost ohrozit, byla živost dětí, kterou bylo třeba kompenzovat sportovní aktivitou. V takovém případě by asi sebelepší výtvarný avšak nepohybový projekt selhal.

Má učitel u nás podmínky k tvořivé činnosti?

Rozvíjení kreativity dětí je nesporně dobrým krokem, o kterém se uvažuje, diskutuje a píše. Nalézáme nové metody a principy jak na to, ale podle mého názoru ve skutečnosti existuje ještě mnoho škol, kde se od dob studia moj

generace nic moc nezměnilo. Jestli mají reformy a požadavky na učitele a vychovatele velký vliv a jaké podmínky by k tvořivosti učitele přispívaly – to je otázka pro další diplomovou práci.

Podle svých zkušeností bych ke klíčovým kompetencím tvořivého vychovatele zařadila např. tyto vlastnosti: touha po sebevzdělávání, aktivní přístup k tvořivosti, nekonečná vnitřní motivace pro práci s dětmi a pro děti.

Větší výsledky rozvíjení tvořivosti profesionální vychovatel asi nikdy neuvidí. Já jsem se ale již za dobu několika týdnů dočkala krásných zážitků a viditelných výsledků ve výtvorech a výrobcích.

Seznam literatury

- BLÁHOVÁ, K. *Uvedení do systému školní dramatiky*. Praha: Ipos, 1996. ISBN 80-7068-070-9
- CMÍRAL, A. *Hudební pedagogika*. Praha: Jednota hudebních stavů, 1937.
- EXUPÉRY, A. de S., *Malý princ*. Přel. Z. Stavinohová. Praha: Albatros, 2000. Přel. z *Le Petite Prince*. ISBN 80-00-00786-X.
- EXUPÉRY, A. de S. *Moje planeta*. Praha: Odeon, 1981.
- EXUPÉRY, A. de S. *Le Petite Prince*. Paris: Gallimard: 2005. ISBN 2-07-051578-8.
- HLAVSA, J a kol. *Psychologické metody výchovy k tvořivosti*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1986.
- HOLEYŠOVSKÁ, A. *Rok ve školní družině*. Praha: Portál, 2003. ISBN 80-7178-752-3.
- JŮVA, V. *Estetická výchova a všestranný rozvoj osobnosti*. Praha: Avicenum, 1987.
- KOHÁKOVÁ, L. *Estetická výchova a rozvoj tvořivosti*. Praha: Ústav pro výzkum kultury, 1987.
- KOVÁŘOVÁ, I. *Výtvarné hrátky pro nejmenší*. České Budějovice: Sdružení sv. Jana Neumanna, 2004. ISBN 80-86074-24-2.
- KREJČÍŘOVÁ, O. *Estetická výchova mentálně retardovaných*. Olomouc: Netopejř, 1998. ISBN 80-86096-12-2.
- LANGMEIER, J. *Vývojová psychologie pro dětské lékaře*. Praha: Avicenum, 1983. ISBN 80-201-0098-7.
- MACHKOVÁ, E. *Metodika dramatické výchovy*. Praha: Artama, 1992. ISBN 80-7068041-5.
- NAKONEČNÝ, M. *Psychologie osobnosti*. Praha: Academia, 1997. ISBN 80-200-1289-3.
- NAKONEČNÝ, M. *Úvod do psychologie*. Praha: Academia, 2003. ISBN 80-200-0993-0

- PAUSERWANG, E. *100 her k rozvoji tvořivosti v mladším školním věku*. Praha : Portál, 1992, ISBN 80-85282-28-3.
- PÁVKOVÁ, J. a kol. *Pedagogika volného času*. 3. aktualiz. vyd. Praha: Portál, 2002. ISBN 80-7178-711-6.
- PAYNE, H. *Kreativní pohyb a tanec ve výchově, sociální práci a klinické praxi*. Přel. L. Staňková a R. Šourková. Praha: Portál, 1999. Přel. z Creative movement and dance in groupwork. ISBN 80-7178-213-0.
- PETROVÁ, A. *Tvořivost v teorii a praxi*. Praha: Vodnář, 1999. ISBN 80-86226-05-0.
- PIAGET, J. a INHELDEROVÁ, B. *Psychologie dítěte*. Přel. E. Vyskočilová. 5. vyd. Praha: Portál, 2007. Přel z La psychologie de l'enfant. ISBN 978-80-7367-263-8.
- SCHILLER, F. *Listy o estetické výchově*. Přel. F. Demel a I. Ozarčuk. Praha : Svoboda - Libertas, 1992. Přel. z : Über Kunst und Wirklichkeit. ISBN 80-205-0269-6.
- TOUFAR, A. *Výtvarná výchova a dítě*. Praha: Ústav pro kulturně výchovnou činnost, 1985.
- WARNER, P. *Jak lépe využít čas strávený s dětmi*. Přel.V. Blecha. Praha: Portál, 2004. Přel z Quality time anytime. ISBN 80-7178-878-3.

Elektronické dokumenty

- BONĚK, J. Osobnostní výchova. *Metodický portál RVP Základní vzdělávání* [online]. 18. 9. 2007 [cit. 2008-03-12]. Dostupné na WWW: <<http://www.rvp.cz/clanek/268/1601>>.
- Prosociální výchova* [online]. Hradec Králové: Universita Hradec Králové, Pedagogická fakulta, 2007 [cit. 2008-03-17]. Dostupný na WWW: <http://pdf.uhk.cz/kpp/kabinet/files/2007_03-prosoc-vychova.pdf>.

Seznam příloh

Seznam příloh

Příloha I. – Zavřený hroznýš

Obr.1. Dinosaurius v hroznýši

Obr.2. Otevřený hroznýš

Obr.3. Zavřený hroznýš

Obr.4. Labuť v hroznýši

Obr.5. Kosatka v hroznýši

Příloha II. – Baobaby

Obr.6. Baobab s náušnicemi

Obr.7. Baobab a výtrusy

Obr.8. Střední baobab

Příloha III. – Jiná planeta

Obr.9. Tvořivý proces

Obr.10. Rytmičké nástroje

Obr.11. Před obtahováním

Obr.12. Pivo

Obr.13. Liška

Obr.14. Brouk

Příloha IV. - Květina

Obr.15. Květina s mozkiem

Obr.16. Květina s růžky

Obr.17. Hra po mé pravici je místo

Příloha V. - Lampář

Obr.18. Želva

Obr.19. Beránek

Obr.20. Had

Obr.21. Bez názvu

Obr.22. Tanec různých kultur

Příloha VI. - Beránek

Obr.23. Tvůrčí proces

Obr.24. Vznik beránka

Obr.25 Beránek

Příloha VII. - další

Obr.26. Tři různá okna školní družiny s výzdobou

Obr.27. Fandův obrázek - hroznýš

Obr.28. Fandův baobab

Přílohy

Abstrakt

VADOVÁ, M. *Rozvoj nejen výtvarné tvořivosti dětí mladšího školního věku v rámci pedagogiky volného času (projekt pro školní družinu)*. České Budějovice 2008. Diplomová práce. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích. Teologická fakulta. Katedra pedagogiky. Vedoucí práce I. Kovářová.

Klíčová slova: tvořivost, rozvoj tvořivosti, mladší školní věk, podmínky pro rozvoj tvořivosti, prosociální výchova, družina, výtvarný projekt,

Práce má dvě části – teoretickou, ve které jsou objasněny pojmy související s rozvojem tvořivosti a faktory, které proces rozvíjení tvořivosti ovlivňují. Výtvarný projekt je druhou, praktickou částí s úvodem a vysvětlením struktury. Výtvarný projekt je inspirován linií pohádky Malý princ a zahrnuje jak prosociální témata, tak tvořivé činnosti z mnoha uměleckých oblastí včetně jejich prolínání a vzájemného doplňování.

Abstract

How to develop not only creativity of children at the age of 6 – 11 years in out of school activities (art - project for school company)

Art project

Key words: creativity, developing creativity, characterization of children at the age of 6 – 11 years, conditions for developing creativity, pro-social education, company, art - project

The work has two parts – theoretic, which consists concepts connected with developing creativity and conditions, which has influence on creativity. Art project is the second – practical part with introduction and explaining of the structure. Art project is inspired by fairy tale The Little Prince and contains pro-social topics and creative activities of many art spheres.